

Het topsportklimaat ter discussie

Weergave van het door staatssecretaris Erica Terpstra
geïnitieerde beleidstraject Hét topsportklimaat in
Nederland '96

Onderzoeksbureau Diopter
dr. Maarten van Bottenburg

Amsterdam, 6 februari 1996

INHOUD

1. Inleiding	3
2. Werkwijze	4
3. De procedure	4
4. Inhoudelijke samenvatting	8
a. Het begrip topsportklimaat	8
b. Aspecten van het topsportklimaat	9
c. De touwtjes die doorgeknipt moeten worden ; 'een impressie van de discussies	14
5. Aanbevelingen	29
a. Naar praktijksfeer, organisatorische sfeer en politiek- maatschappelijke sfeer	29
b. Prioritering	35
6. Uitleiding	37
Noten.....	42

Bijlagen:

- 1 Lijst van genodigde personen naar gespreksgroep
- 2 Enquêteformulier
- 3 Stellingen tijdens slotbijeenkomst
- 4 Samenvatting discussiekader

1. Inleiding

Rond de jaarwisseling van 1994 en 1995 verschenen er in de media kort achter elkaar verschillende artikelen en commentaren over het topsportklimaat in Nederland. De teneur ervan was overwegend negatief. Er werd veel gemopperd, zowel op de topsporters als op het klimaat waarin zij hun sport dienen te bedrijven: 100 meter falen, 'was de ondertitel van een pagina's groot artikel in Vrij Nederland. Dagbladen haakten hierop in. Zo was er in NRC Handelsblad te lezen: Slechts weinig Nederlanders kunnen boven zichzelf uitgroeien en in Het Parool: De wil te winnen en daarvoor alles te laten is niet ingebakken.ⁱ

De strekking van dergelijke uitspraken stond haaks op de positieve berichtgeving die enige tijd eerder in de media was terug te vinden. Zo was de presentatie van de Olympische Kernploeg door NOC NSF in oktober voor Het Parool reden geweest te verklaren dat het Nederlandse topsportklimaat opklaart.ⁱⁱ Evenzo constateerde De Volkskrant dat de topsporter één van de belangrijkste speerpunten was in het nieuwe NOC NSF-beleid.ⁱⁱⁱ En toen de regering zich een maand later achter het voorstel van staatssecretaris Terpstra schaarde om 35 miljoen te storten in het Fonds voor de Topsporter, schreef De Telegraaf dat de topsport in ons land eindelijk die politieke waardering en vooral erkenning heeft gekregen die zij verdient.^{iv} De Volkskrant betitelde deze overheidsbijdrage als één doorbraak. 'Het gaat juist de goede kant op, meenden diverse betrokkenen: het topsportklimaat is de laatste jaren sterk verbeterd en het kan dan ook niet meer worden gebruikt als excuus voor slechte resultaten.'^{vi}

Die tegenstrijdige beoordelingen riepen de vraag op welke reële problemen er nog bestaan ten aanzien van het topsportklimaat in Nederland. Hoe is het werkelijk gesteld met het Nederlands topsportklimaat? Wat kan er gedaan worden om dit klimaat verder te verbeteren? Welke dilemma's spelen daarbij een rol en hoe ligt bij de diverse mogelijke beleidskeuzen de verantwoordelijkheidsverdeling?

Om de visies op deze vraagstukken van de direct betrokkenen te vernemen, organiseerde staatssecretaris Erica Terpstra in samenspraak met NOC NSF een reeks gesprekken met een select gezelschap praktijk-mensen, begeleid door een inleidende notitie over het onderwerp. De bijeenkomsten hadden zowel een inventariserend als een beleidsvormend karakter. Elke genodigde kreeg de gelegenheid zijn of haar zegje te doen over de vraag hoe het Nederlandse topsportklimaat ervoor staat en wat er nog aan schort. Via een

discussie over de verschillende antwoorden hierop kwam men bovendien tot aanbevelingen die kunnen bijdragen aan de verdere verbetering van ons topsportklimaat.

"Erica wacht nooit af en wil weten hoe iets zit. Zo ook met de topsport. Ze had gehoord dat het topsportklimaat niet zou deugen. Nou, dan gaat ze zelf op onderzoek uit. Dat valt te waarderen" (Charles Taylor, hoofd sportredactie De Telegraaf, in: Trefpunt, nr.19, 1995, p.8).

2. Werkwijze

Deze notitie is een gestructureerde weergave van het beleidstraject dat met betrekking tot het topsportklimaat is afgelegd. Dit traject begon met de kritische discussie die eind december 1994 in de media losbarstte, en is in deze notitie gevolgd tot de tussenstop die werd gevormd door de slotbijeenkomst op 5 juli 1995. Deze slotbijeenkomst wordt hier als tussenstop aangeduid, omdat duidelijk is dat hiermee het beleid ten aanzien van het topsportklimaat niet afgerond is. Integendeel, tijdens deze bijeenkomst trok de staatssecretaris de conclusie dat de dialoog tussen alle betrokken groeperingen nu eigenlijk pas goed van start gegaan was. De discussies riepen vanzelfsprekend reacties op, evenals de verwachting dat de opgestelde aanbevelingen zullen resulteren in beleidsmaatregelen. Een aantal hiervan is inmiddels zichtbaar geworden, waaronder een toenemende politieke aandacht voor sport en beweging op scholen.

Het lijkt een goed idee na Atlanta weer bij elkaar te komen. Niet zozeer om elkaar de maat op te nemen, maar om met elkaar verder te kijken. Hoe kunnen we na die mijlpaal verder? Wat hebben we geleerd van de afgelopen anderhalf, twee jaar? En hoe kunnen we verder bezig zijn met datgene waar we ons als gezamenlijke noemer in kunnen verenigen? (Erica Terpstra, Ministerie van VWS, 5-7-1995)

Ook deze notitie is onderdeel van het vervolgtraject. Doel hiervan is om op gestructureerde wijze zowel de procedurele als de inhoudelijke aspecten van het genoemde beleidstraject weer te geven, met bijzondere aandacht voor de noodzaak, mogelijkheden en voorstellen om het topsportklimaat in Nederland verder te verbeteren. Bij het opstellen ervan is gebruik gemaakt van verschillende bronnen: ten eerste van bandopnames van de gevoerde gesprekken; ten tweede van het opgestelde discussiekader; ten derde van participerende observatie door de schrijver van deze notitie; ten vierde van interviews met diverse betrokkenen in de media, waaronder vijf interviews die terugblikten op de gehouden gesprekken; en ten vijfde van overleg met de andere betrokken wetenschappers en met ambtenaren van het Ministerie van VWS. Uit deze bronnen is in deze notitie veelvuldig geciteerd. Sommige prikkelende of samenvattende citaten zijn bij wijze van illustratie in kaders geplaatst.

3. De procedure

Voor de ronde-tafelgesprekken nodigde staatssecretaris Erica Terpstra de *crème de la crème* van de Nederlandse sportwereld uit. De genodigden waren in vijf groepen onder te verdelen: topsporters/ex-topsporters, trainers/coaches/chefs d'équipe, bestuurders, sponsors/bedrijfsleven en journalisten (zie bijlage 1). Omdat elk van deze groepen vanuit een eigen perspectief het topsportklimaat beleeft en beoordeelt, werden er ook vijf rondetafel-gesprekken georganiseerd waarop steeds één van de onderscheiden groepen aan bod kwam. De groepen werden bewust klein gehouden om een echt gesprek mogelijk te maken. De gesprekken vonden, onder voorzitterschap van de staatssecretaris, plaats in mei 1995 en werden afgesloten met een plenaire bijeenkomst op 5 juli. Op deze slotbijeenkomst waren alle groepen tezamen vertegenwoordigd.

Gezien het accent op de beleving van de topsportpraktijk, mochten de topsporters de spits afbijten. Zij zijn immers degenen die de sportprestaties neerzetten. In hun ervaringen met het topsportklimaat was de staatssecretaris in de eerste plaats geïnteresseerd. In het gezelschap (13 deelnemers) dat naast Erica Terpstra en Wouter Huibregtsen (voorzitter NOC ~~NSF~~) aan de (ovalen) ronde-tafel plaatsnam, bevonden zich vele Olympische medaille-winnaars, (ex-)wereldkampioenen en Europees Kampioenen, onder wie Nellie Fiere-Cooman, Arnold Vanderlijde, Hein Vergeer en Chantal Vandierendonck. Chantal wie? Chantal Vandierendonck: zevenvoudig wereldkampioen en gouden medaille-winnaar rolstoeltennis. Dat velen haar naam niet zullen kennen, was precies één van de thema's die Erica Terpstra wilde aansnijden. Het topsportklimaat verschilt per sport en verschilt zeker tussen gehandicapte en niet-gehandicapte sporters.

De bestuurders kwamen de tweede gespreksdag aan bod. In deze groep (12 deelnemers) hadden mensen zitting die niet alleen een hoge bestuursfunctie in een Nederlandse sportorganisatie bekleeden, maar die ook in internationale organisaties vooraanstaande posities innemen. De bonden voor dammen, tennis, hockey, korfbal, schaatsen, volleybal, zwemmen, atletiek, voetbal, squash en wielrennen waren vertegenwoordigd, evenals de overkoepelende NOC ~~NSF~~. Onder deze topbestuurders bevonden zich ook drie vrouwen. De toegang van vrouwen tot besturen van nationale en internationale organisaties was één van de onderwerpen die de staatssecretaris ter sprake bracht.

De derde groep genodigden bestond uit coaches, trainers en begeleiders.

Zonder uitzondering hadden zij (11 deelnemers) in hun training en begeleiding te maken met de absolute top. Verschillende onder hen, onder wie Andr Bolhuis, Guus Hiddink, Ard Schenk, Hans Jorritsma en Sytje Tjepkema-van der Lende, hadden bovendien de (wereld)top ook als sporter bereikt.

Op de vierde gespreksdag werd de visie van het bedrijfsleven gevraagd (10 deelnemers). Een aantal van de belangrijkste sportsponsors was hierbij aanwezig, zoals Bausch & Lomb, Randstad, Heineken, Content Beheer, PTT, Nationale Nederlanden en Lotto, evenals een vertegenwoordiger van het VNO, het Ministerie van Economische Zaken en de Vereniging van Sponsoradviesbureaus Nederland.

De serie afzonderlijke gesprekken werd afgesloten door de media. De opkomst was enigszins teleurstellend (6 deelnemers, hetgeen bij één van de aanwezige journalisten een plaatsvervangende schaamte opriep), maar de aanwezigen waren niet de minsten. Zij vertegenwoordigden zowel de schrijvende pers als de televisie-journalistiek. Twee leden van deze groep, ex-hockeyster Elsemiek Havenga en ex-schaatser Ben van de Burg, hadden zelf een topsportachtergrond.

Hoewel alle deelnemers meerdere jaren praktijkervaring met het Nederlandse topsportklimaat hadden, bestond er behoefte om de rondetafelgesprekken aan de hand van een discussiekader enigszins te structureren. Drie wetenschappers werd daarom gevraagd het onderwerp in kaart te brengen en enigszins af te bakenen: de jurist en ex-topsporter Heiko van Staveren (VU Amsterdam), de psycholoog Jacques van Rossum (VU Amsterdam) en de socioloog Maarten van Bottenburg (Onderzoeksbureau Diopter). Zij werden kritisch bijgestaan door Henk Polling en Hans Perrenet van het Ministerie van VWS en door Hans Bertels en Marcel Sturkenboom van NOC NSF.

Het resultaat van hun werkzaamheden was een discussiekader dat om vijf redenen een bijdrage kon leveren aan de discussies. Ten eerste werden in dit discussiekader de belangrijkste begrippen gedefinieerd en een groot aantal aspecten van het topsportklimaat onderscheiden. Ten tweede werd een overzicht gegeven van de discussie die in de media was gevoerd en werden de hoofdargumenten besproken die in deze discussie naar voren waren gebracht. Ten derde werd aangegeven op welke punten het topsportklimaat in de afgelopen jaren is verbeterd. Ten vierde ging het kader in op de dilemma's die zich bij de verdere verbetering van het topsportklimaat kunnen voordoen. Deze dilemma's betroffen bijvoorbeeld de eventueel tegenstrijdige ambities en doelstellingen bij belangengroepen, de diverse mogelijke wegen

naar succes, en de grenzen aan de maakbaarheid van het topsportklimaat. Ten vijfde mondde het discussiekader uit in twintig stellingen die tijdens de groepsgesprekken aan de orde konden worden gebracht.

Er werd uitdrukkelijk gekozen voor de term discussiekader en niet voor bijvoorbeeld discussiestuk: de bedoeling was dat er tijdens de groepsgesprekken niet *over* maar *aan de hand* van dit kader werd gesproken. Alle genodigden kregen het discussiekader toegestuurd, maar in de uitnodigingsbrief werd nadrukkelijk gesteld dat ook degenen die onvoldoende tijd konden vrij maken om er in zijn geheel kennis van te nemen van harte welkom waren op de gespreksbijeenkomst. Sommigen grepen deze uitnodiging aan om een schriftelijke reactie te geven.

Tijdens de gesprekken werd niet veel naar het discussiekader verwezen. Toch werd wel duidelijk dat het een structurerende functie had. In de eerste plaats sloot staatssecretaris Terpstra bij haar indeling van de gesprekken aan bij de hoofdthema's in het discussiekader. Bovendien werden gegevens, uitspraken of stellingen hieruit gebruikt om vragen te stellen of om meningen te beargumenteren. De staatssecretaris zorgde er evenwel tegelijkertijd voor dat het gesprek los kwam te staan van dit kader. Dit had zowel voor- als nadelen. Voordeel was dat de gesprekken zich ontwikkelden tot open, ontspannen en informele discussies, waarbij de humor niet ontbrak. Nadeel was dat het wat moeilijker werd om de discussie steeds te laten uitstijgen boven wat erover reeds in de media en het discussiekader was gezegd. Niettemin kan de gekozen formule als succesvol worden beschouwd. De betrokkenheid van de deelnemers was groot en de discussies waren zakelijk, functioneel en oplossingsgericht.

Met een plenaire discussiebijeenkomst onder voorzitterschap van Victor Deconinck werden de groepsdiscussies afgesloten. In het eerste deel van deze slotbijeenkomst werden door de drie auteurs van het discussiekader twee contrasterende stellingen gepresenteerd. Deze stellingen gaven twee verschillende strategieën weer om een bepaalde gewenste situatie of ontwikkeling met betrekking tot het topsportklimaat tot stand te brengen. Door de aanwezigen te vragen naar hun voorkeur voor deze alternatieve strategie werd een discussie uitgelokt over twee verschillende wegen naar verbetering. De gedachte hierachter was dat dit ertoe zou leiden dat de dilemma's achter een beleidskeuze op een vanzelfsprekende manier in de discussie zouden worden gebracht. Zodoende zou de kans worden vergroot dat er een zinvolle synthese tot stand zou komen tussen de aangedragen strategieën die een verbetering van het topsportklimaat tot doel hebben. Dit bleek maar voor een deel zo te werken. Op de stelling van Heiko van Staveren over de wenselijkheid van een autonome topsportliga na, remde de

stemming over de stellingen een open discussie over gewenste beleidsinitiatieven. Bovendien stoorde deze aanpak een regelmatige terugkoppeling naar de vijf gesprekken met de afzonderlijke groepen. Tenslotte bestonden de stellingen onvoldoende uit contrasterende strategieën. De reacties op de stellingen bestonden overwegend uit opmerkingen dat het moeilijk was om te kiezen tussen dergelijke beleidsopties, omdat ze beiden tegelijkertijd zinvol waren en elkaar niet uitsloten. Dit bracht de staatssecretaris er ook toe te verklaren dat een volgende keer het eerste deel van de slotbijeenkomst weggelaten kan worden, omdat eigenlijk pas halverwege de bijeenkomst de discussie echt op gang kwam. Na de pauze vond er een forumdiscussie plaats met een open karakter, waarin de staatssecretaris zich tevens meer mengde dan tijdens de ochtendsessie het geval was.

Ook van de enquê, die na afloop van de voorafgaande vijf rondetafelgesprekken aan alle gespreksdeelnemers was uitgereikt, ging een constructieve bijdrage aan het debat uit. Deze door Jacques van Rossum opgestelde enquê was beperkt van omvang en had een duidelijke functie: het dwong de aanwezigen om op de stoel van de beslisser plaats te nemen en een budget van 100 miljoen te verdelen over 33 mogelijke bestedingsdoelen die het topsportklimaat zouden kunnen verbeteren (zie bijlage 2). Deze 33 mogelijke bestedingsdoelen waren ondergebracht in drie sferen: een praktijksfeer, een organisatorische sfeer en een politiek-maatschappelijke sfeer. Onder de praktijksfeer vielen bestedingsdoelen als jeugdopleiding en jeugdbegeleiding, 'kwaliteit en toegankelijkheid van accommodaties en rechten op financiële ondersteuning voor de topsporter.' Tot de organisatorische sfeer werden onder meer gerekend: 'talentherkenningsstelsel in de sport, topsportevenementen in eigen land en niveau van sportmedische voorzieningen.' De politiek-maatschappelijke sfeer tenslotte bevatte bestedingsdoelen als actieve sportparticipatie van de bevolking, 'steun voor topsporters vanuit hun directe leefomgeving en maatschappelijke houding ten aanzien van presteren.' Nagenoeg iedereen (51 van de 52 aanwezigen) vulde de enquê in. De resultaten gaven aan waar volgens hen de grootste knelpunten liggen ten aanzien van het topsportklimaat, zowel wat de drie genoemde sferen betreft als de bestedingsdoelen binnen die sferen. Bovendien was hieruit af te leiden in hoeverre er in dit opzicht verschillen bestaan tussen topsporters, coaches/trainers/begeleiders, bestuurders, sponsors/bedrijfsleven en de media. Die uitkomsten konden bovendien rechtstreeks als mogelijke beleidsaanbevelingen ter discussie worden gesteld. Een nadeel van de enquê was dat het ging om het besteden van geld. Dit was metaforisch bedoeld, maar werd vermoedelijk niet altijd zo opgevat. Zo was de maatschappelijke onderwaardering van sport en topsport een zeer dominant

thema in alle gesprekken. Toch kreeg dit thema in de enquête weinig geld toebedeeld. Komt dit omdat dit thema in de discussies overbelicht werd of omdat het niet goed voorstelbaar is hoe hieraan met geld wat gedaan kan worden? Is het niet veel concreter om geld toe te delen aan de jeugdopleidingen en het organiseren van internationale wedstrijden?

De hele procedure overziende, kan worden geconstateerd dat de opdeling van de discussie in vijf gespreksrondes, elk met een aparte categorie betrokkenen, goed functioneerde. Ieder gesprek kon daardoor een eigen accent krijgen. Bovendien kon zodoende worden voorkomen dat de discussie onoverzichtelijk werd doordat er vanuit een grote diversiteit aan gezichtspunten en belangen werd geredeneerd. De betrekkelijk geringe omvang van de gespreksgroepen bevorderde het constructieve gehalte van de discussies. Voorts droeg daaraan de aanwezigheid en de inbreng van de staatssecretaris in belangrijke mate bij. De voornaamste categorieën uit de topsportwereld waren aanwezig, zodat de gesprekken gezamenlijk een vrij compleet totaalbeeld gaven van de ideeën en kritieken die men in de sportwereld op het topsportklimaat heeft.

4. Inhoudelijke samenvatting

4a. Het begrip topsportklimaat

Het onderwerp waarover de gesprekken zijn gevoerd – het topsportklimaat in Nederland – is zeer gecompliceerd. Daarom was het gewenst om enige aandacht te besteden aan de begripsomschrijving. Waar wordt op bedoeld als wij spreken van het topsportklimaat?

De Van Dale geeft als tweede betekenis van klimaat *heersende algemene gesteldheid of toestand* en maakt in dat verband melding van geestelijk klimaat en fiscaal klimaat. 'In dezelfde zin wordt ook wel gesproken van ondernemersklimaat. Deze omschrijving van klimaat staat in contrast met die voor weer, dat door Van Dale omschreven wordt als *de ter plaatse geldende gesteldheid van de atmosfeer*. Vanuit die tegenstelling dient ook het begrip topsportklimaat te worden verstaan: het gaat daarbij niet om de gesteldheid van de atmosfeer voor ieder persoonlijk en voor iedere afzonderlijke tak van sport, maar om de gesteldheid van de algemene atmosfeer (*de omgeving waarin men leeft en waarvan men invloed ondervindt*)

die het beoefenen van topsport in Nederland beïnvloedt.

Tegen deze achtergrond is het begrip **topsportklimaat** in het discussiekader als volgt gedefinieerd: *de algemene gesteldheid van de maatschappelijke en sportorganisatorische omgeving waarin sporters zich tot topsporters kunnen ontwikkelen en prestaties kunnen blijven leveren op het aangegeven hoogste niveau in hun tak(ken) van sport.* ”

Onder topsporter wordt daarbij verstaan: een als zodanig aangewezen sportman of -vrouw, die in een tak van sport individueel of met zijn of haar team presteert op het niveau van finales of eindrondes van Europese en/of Wereldkampioenschappen, Olympische (Winter) Spelen of met deze kampioenschappen of Spelen vergelijkbare toernooien, dan wel zijn of haar leeftijd, talent en inzet in aanmerking nemend, in staat is dat niveau binnen afzienbare tijd te halen. ”

De hier gehanteerde definitie van topsportklimaat gaat uit van continuïteit en ontwikkeling. Het topsportklimaat is goed als het voor sporters optimale mogelijkheden schept om zich te ontwikkelen tot topniveau in hun tak van sport en zich op dat niveau te handhaven. De gekozen omschrijving houdt in dat topsport niet wordt beperkt tot de sporten die in de media de meeste aandacht krijgen. Het topsportklimaat gaat niet alleen voetballers en tennissers aan, maar ook bridgers, korfballers, roeiers en gehandicapte sporters.

Hoewel het klimaat in contrast met het begrip weer de algemene en niet de lokale gesteldheid betreft, kan het als ideaal beschouwd klimaat per sporter, sporttak of sportnatie verschillen. Het begrip ondernemersklimaat kan daarbij als voorbeeld dienen. Waar het ondernemersklimaat voor exporterende bedrijven zich zal verslechteren bij stijgende loonkosten, kan eenzelfde ontwikkeling voor een bedrijf als Vroom & Dreesmann of De Bijenkorf juist als verbetering van het ondernemersklimaat worden gezien. Hogere lonen betekenen voor deze bedrijven immers een stijgende omzet. Zo ook kan bijvoorbeeld geconstateerd worden dat het topsportklimaat verschilt tussen beroepssporters en niet-beroepssporters, tussen Olympische en niet-Olympische sporten, of tussen individuele sporten en teamsporten. Bovendien hoeft het topsportklimaat dat in een ander land als ideaal geldt, in ons land niet op voorhand als voorbeeld genomen te worden.

Het begrip topsportklimaat heeft een nogal vage betekenis. Toch bleek het in de discussies goed hanteerbaar. Er werd niet oeverloos over de begripsdefinering gesproken. Tegelijkertijd hoefde de staatssecretaris maar zelden in te grijpen omdat de discussie buiten het bereik van het

onderwerp verzeild dreigde te raken.

4b. Aspecten van het topsportklimaat

Het topsportklimaat wordt bepaald door een heel scala aan factoren. Deze factoren lopen uiteen van de sporttechnische begeleiding tot de aandacht voor sport op scholen. In het discussiekader zijn deze factoren onderverdeeld in drie sferen:

De praktijksfeer

Hierbij valt te denken aan de jeugdopleiding, de aanpassing van studie, militaire dienst en betaalde arbeid, de arbeidsrechtelijke en sociale zekerheidspositie van de topsporter, de sporttechnische en sportmedische begeleiding, en de kwaliteit en beschikbaarheid van accommodaties en materialen.

De organisatorische sfeer

Hiertoe zijn onder meer de talentontwikkeling, de mogelijkheden tot deelname aan internationale wedstrijden, de persoonlijke en bestuurlijke verhoudingen tussen topsporters en sportbestuurders en de marketing van de topsport te rekenen.

De politiek-maatschappelijke sfeer

Hierin vallen bijvoorbeeld de actieve sportparticipatie van de bevolking, de maatschappelijke houding ten aanzien van de sport, de publieke belangstelling voor topsport, de rol van de media, de overheidsinvesteringen in de sport, de steun die topsporters vanuit hun directe leefomgeving krijgen, de aandacht voor sport en beweging in het onderwijs en de maatschappelijke waardering voor de topsport.

Uit het discussiekader kwam naar voren dat er nog maar weinig onderzoek is gedaan naar het *onderlinge gewicht* van de vele factoren die het topsportklimaat bepalen. Het is onbekend van welke verbeteringen in het topsportklimaat het grootste effect op de uiteindelijke topsportprestaties uitgaat. Ook is er geen vergelijkend onderzoek gedaan naar de vraag hoe het Nederlandse topsportklimaat zich ten aanzien van de diverse onderscheiden factoren verhoudt tot het klimaat in andere landen. Tenslotte is er ook nauwelijks (inter)nationaal onderzoek verricht naar de vraag waarom het ene land meer medailles behaalt dan het andere. Het spreekt voor zich dat, zolang dergelijke basiskennis ontbreekt, het moeilijk aan te geven is welke investeringen het hoogste rendement zullen opleveren om de internationale

concurrentiepositie van de Nederlandse topsport verder te verbeteren.

Iedere verbetering in één van de genoemde sferen werkt in het voordeel van de topsport in het algemeen. Toch zal het uiteindelijke ideale klimaat per tak van sport en zelfs per individuele sporter verschillen, zoals ook de boer die aardappels verbouwt een ander klimaat wenst dan de tomatenteler. Dat was in de gevoerde gesprekken ook duidelijk te merken. Voor vertegenwoordigers van de zwemsport was de beschikbaarheid van accommodaties van het grootste belang; roeiers en hockeyers legden meer nadruk op de maatschappelijke carrière na de topsport; terwijl voetballers en tennissers constateerden dat er vanuit hun disciplines geredeneerd op het topsportklimaat weinig is aan te merken.

"Het klimaat is goed, maar alleen daar waar het goed is om je geld te verdienen; in de beroepssport dus. De omstandigheden zijn goed bij tennis, voetbal en wielrennen " (Hein Verbruggen, bestuurder KNWU, wielrennen, 10-5-1995).

"De maatschappelijke acceptatie van voetballers is zeer groot. Behoor je tot de top, dan stel je wat voor" (Jeu Sprengers, bestuurder KNVB, voetbal, 10-5-1995).

Uit onderzoek valt dan ook niet op te maken wat de beste weg is naar meer succes. Wel zijn er allerlei modellen voorhanden: routes die in andere landen tot meer successen hebben geleid, zoals in de voormalige DDR en Noorwegen (het Noorse model)." Maar het is niet geheel duidelijk welk complex van maatregelen bij het navolgen van deze modellen overgenomen zouden moeten worden. In het discussiekader werd er bovendien op gewezen dat overname van deze modellen niet automatisch tot successen leidt. Als voorbeeld werd gesteld dat een centralistische aanpak in Nederland vermoedelijk op minder steun kan rekenen dan in de genoemde landen. In de eerste plaats bestaat er in de Nederlandse sportwereld een gedecentraliseerde organisatiestructuur en hebben de afzonderlijke bonden en verenigingen hier een vrij grote autonomie; in de tweede plaats is het beoefenen van sport in ons land een vrije keuze, wat weinig ruimte laat voor een aanpak van jeugdopleiding zoals in de voormalige Oostbloklanden. Door dergelijke kanttekeningen ademde het discussiekader, waarvoor ook veel lof werd geuit, volgens sommigen een Nederlandse sfeer uit. Zo merkte Hein Verbruggen op dat de auteurs uftgaan van het idee dat centralisatie in Nederland niet kan. Met opmerkingen als elke bond is verschillend , ' in

Nederland staat het individu voorop en NOC NSF trekt beslist niet aan de touwtjes wordt een belangrijk stuk werk ondergraven. Die instelling vooraf dat centralisatie in ons land niet mogelijk is, is typisch Nederlands. ⁱⁱⁱ Inderdaad dient de onwenselijkheid of onmogelijkheid van centralisatie op topsportgebied in Nederland niet als axioma te worden aanvaard.

Ook het gemopper en geklaag over het topsportklimaat in de media werd als typisch Nederlands ervaren. Johan Woldendorp van Trouw stelde in februari 1994 (na de teleurstellend verlopen Olympische Winterspelen) de vraag aan de orde wat Nederland tot een sportnatie van *losers* maakt. ^{ix} Atletiekcoach Henk Kraaijenhof beantwoordde deze vraag eind 1994 met de stelling dat de Nederlander geen enkele affiniteit heeft met presteren: We zijn een volk van verliezers, laten we het maar toegeven. ^x

De vraag stellen is dit typisch Nederlands? is zelf typisch Nederlands. (Ab Krook, coach, schaatsen, 5-7-1995)

Kunstschaatsbondscoach Peter Paul Moormann viel hem daarin bij: Nederland is een land dat uitspraken koestert als Niet te veel opscheppen, doe maar gewoon. ^{xi} In het discussiekader is de houdbaarheid van dergelijke uitspraken getoetst door de prestaties van Nederlandse sporters op de Olympische Spelen in de afgelopen decennia te vergelijken met die van sporters uit andere landen. Daaruit werden drie conclusies getrokken die direct inhaakten op het debat dat in de media was gevoerd: (1) Nederland doet het in het algemeen niet slechter dan vergelijkbare andere landen; (2) er kan niet worden geconstateerd dat Nederland als sportland wegzakt; (3) Nederland kan niet alleen als kampioen van de voorrondes worden bestempeld.

Hoe komt het dat er toch zoveel kritiek op het topsportklimaat wordt geuit? In de verschillende groepsgesprekken kwamen in hoofdzaak vier verklaringen naar voren:

mentale tekortkomingen

“Ik denk dat we te kort komen als we in finales komen. Het zou onderzocht moeten worden of dat ook het geval is. Dat moet niet moeilijk zijn. Is het zo, dan heb je een mentaliteitsprobleem. Dan moet je de begeleiding erop aanpassen.” (Hein Verbruggen, bestuurder KNWU, wielrennen)

Selectieve waarneming

“Er is in 1994 in een paar publiekssporten (voetbal, wielrennen, atletiek) slecht gepresteerd, waardoor de slechtere uitslagen sterk in de belangstelling zijn komen te staan, terwijl de goede prestaties onderbelicht zijn gebleven. Dat heeft de indruk gewekt dat het prestatieniveau over de hele linie slecht is.” (André Bolhuis, chef de mission NOC*NSF)

“Nederlanders roepen altijd als ze verloren hebben en nooit als ze gewonnen hebben. Er zijn golfbewegingen in de sport. Zo moet je ook inademen en uitademen. Alleen moet je niet te lang uitademen. De charme van de Nederlandse sport is dat elke tak van sport zijn toppen en zijn dalen heeft en dat het een breed scala van sporten betreft” (Hans Jorritsma, technisch adviseur NOC*NSF).

“Journalisten benadrukken vooral de problemen en negatieve prestaties in de sport.” (André Bolhuis, chef de mission NOC*NSF)

Waardering van presteren

“In Nederland houdt men niet van toppers. Men vindt het leuk als je steeds beter wordt, maar als je aan de top staat, vindt men je een eigenwijze vent of vrouw. Pas als je weer terug bent in de underdogpositie, ben je weer OK” (Hein Vergeer, ex-topsporter, schaatsen).

“Vanwege de calvinistische achtergrond is werkelijk groots presteren in Nederland niet helemaal *comme il faut*.” (Jan-Albert Dop, Heineken)

“Een Nederlander is een janker en moet een juicher worden” (André Bolhuis, chef de mission NOC*NSF)

Perfectionisme

*“De kritiek is vooral afkomstig van coaches en trainers en dat is begrijpelijk omdat zij naar perfectie streven.” (Ard Schenk, chef de mission NOC*NSF)*

Uit het discussiekader was nog een andere verklaring op te maken. Het topsportklimaat wordt een steeds belangrijker factor bij het behalen van de top. De internationale concurrentie wordt in de meeste vakken heviger; het niveau stijgt. Bij de voorbereiding en uitvoering van de topsport is in toenemende mate specialistische kennis vereist. De kosten nemen toe, evenals de vereiste tijdsinvestering. Wie voor goud gaat, moet heel wat barrières slechten en offers brengen. Topsportbeoefening is beroepsuitoefening geworden en is in verscheidene takken van sport niet of nauwelijks meer te combineren met school, studie of werk. Deze ontwikkelingen zijn in de laatste decennia versneld en hebben de behoefte aan een specifiek topsportbeleid vergroot. Nederland had ten aanzien van een specifiek topsportbeleid begin jaren tachtig een achterstand opgelopen ten opzichte van enerzijds de Oostblok-landen met hun staatsamateurisme en anderzijds westerse landen die hun topsporters met andersoortige constructies in staat stelden zich beroepsmatig met hun sport bezig te houden.

Tegen die achtergrond werd er in de tweede helft van de jaren tachtig door topsporters met klem om een beter topsportbeleid gevraagd. Steeds meer bleek, zoals Heiko van Staveren het tijdens de slotbijeenkomst omschreef, dat men zich niet meer aan de internationale top kon handhaven door gewoon als amateur bezig te zijn, zonder veel extra tijd aan de topsport te besteden. Niettemin was het topsportbeleid, in het bijzonder van de overheid, lange tijd wel gebaseerd op een model dat uitging van een stimulering van de topsport via investering in de breedtesport.

“De impulsen waren gericht op de hele organisatie. Daarvan kwam maar een klein deel bij de topsport terecht. In zo'n model worden de externe functies van de topsport minder belangrijk gevonden. Het geldt dat mogelijkserwijs door de topsport binnenkomt, wordt over de hele organisatie verdeeld. Ten gevolge van de verslechtering van de internationale concurrentiepositie is dit model steeds meer verlaten. De druk groeit om de topsportafdeling los te maken van de rest. De topsport vereist meer tijd en kan niet langer als vrijetijdsbesteding worden gezien. Bovendien worden de externe functies belangrijker

doordat media en sponsors zich nadrukkelijker op de topsport storten. Topsportbeoefening kan niet meer geschieden op basis van een traditionele 'ouwe jongens-krentenbrood'-lidmaatschapsverhouding, maar dient gezien te worden als een vorm van dienstverlening, vooral gericht op het publiek, de media en de sponsors. Men moet show maken.” (Heiko van Staveren, (wetenschapper/ex-topsporter)

Waar de critici eind jaren tachtig veel reden hadden tot klagen, is dat tegenwoordig veel minder het geval. Vanaf 1987 hebben NOC en NSF (de fusie tussen beide organisaties in 1992 tot NOC ~~NSF~~ was onder meer gericht op het samenbrengen van topsport en breedtesport) diverse initiatieven genomen om de voorwaarden voor de beoefening van topsport in ons land te verbeteren: de rechtspositie van de topsporter is versterkt, er is een Fonds voor de Topsporter ingesteld om de absolute top financieel te ondersteunen, er zijn topcoaches als coördinatoren en adviseurs aangesteld; er zijn Olympische steunpunten door het hele land gecreëerd, er is een Olympische Kernploeg geformeerd, er is een model opgesteld voor de ontwikkeling van sportbeleid door afzonderlijke bonden, enzovoort. Ook de Rijksoverheid heeft de laatste jaren de topsport als beleidsterrein meer prioriteit gegeven. De donatie van 35 miljoen in het Fonds voor de Topsporter en de organisatie van de discussies over het topsportklimaat geven hiervan blijk.

Dat het topsportklimaat in de laatste jaren sterk is verbeterd, werd tijdens de ronde-tafel-gesprekken in duidelijke taal bevestigd:

*“Voor mij was het in de atletencommissie van NOC*NSF een openbaring om te zien en te horen wat er bij het NOC*NSF bedacht is en uitgevoerd wordt. Wat er nu bijvoorbeeld met het Olympisch netwerk van de grond gekomen is... Als je het mij vraagt, hoe moeten we het topsportklimaat verbeteren, heb ik eigenlijk een heel snel antwoord klaar: laten we doorgaan op de weg waar we nu mee bezig zijn.” (Laurien Vermulst, topsporter, roeien)*

“De laatste jaren zijn sterke verbeteringen zichtbaar. Ze hadden eigenlijk tien jaar eerder moeten worden doorgevoerd.” (Henk Kraaijenhof, coach, atletiek)

Maar met de erkenning dat het topsportklimaat is verbeterd, was nog niet

gezegd dat het klimaat nu optimaal is. Zoals ~~é~~van de topsporters het onder woorden bracht:

“Het gaat beter. Maar het is nog altijd alsof topsporters naar de top toe moeten klimmen met een enorme parachute achter zich aan. Het wordt tijd om bepaalde touwtjes door te knippen waardoor die parachute er af valt en wij echt kunnen doorstromen naar een topsportland, waarin een goede structuur heerst om medailles te halen.” (Marco Brouwers, ex-topsporter)

Op deze opmerking haakte Erica Terpstra in: wat zijn de touwtjes die we nog moeten doorknippen, zo legde zij de verschillende groepen voor. De topsporters noemden als grootste obstakels: bonden (in het bijzonder het niveau van de bestuurders), media (negatieve berichtgeving), trainingsfaciliteiten, maatschappelijke risico's die topsporters lopen, financiële mogelijkheden (onder meer de gehandicaptensport), sociale voorzieningen voor topsporters en de algemene sportcultuur in Nederland. Met behulp van de metafoor van Marco Brouwers kwamen ook uit de andere groepsgesprekken vele concrete problemen en aanbevelingen naar voren. De daarbij genoemde onderwerpen waren zeer divers van aard en betroffen de meest uiteenlopende aspecten van het topsportklimaat. Zoals reeds eerder in deze notitie werd aangegeven, waren deze aspecten van het topsportklimaat onderverdeeld in drie sferen: een praktijksfeer, een organisatorische sfeer en een politiek-maatschappelijke sfeer. Die onderverdeling maakt het mogelijk om de uiteenlopende suggesties over de touwtjes van de parachute die doorgeknipt moeten worden te ordenen.

4c. De touwtjes die doorgeknipt moeten worden ; 'een impressie van de discussies

PRAKTIJKSFEER

Wat de praktijksfeer betreft, kregen vijf aspecten tijdens de ronde-tafel-gesprekken grote aandacht: jeugdopleiding en jeugdbegeleiding; kwaliteit en toegankelijkheid van accommodaties; sportmedische begeleiding; financiële ondersteuning; en maatschappelijke risico's.

Jeugdopleiding en jeugdbegeleiding

De enquête wees uit dat de aanwezigen tijdens de discussies het meeste geld wensten te besteden aan jeugdopleiding en -begeleiding. Opvallend was dat er tijdens de discussies niet zo veel aandacht aan dit onderwerp werd gegeven. Aandacht voor de jeugd was er in overvloed, maar meer in verband met algemene bewegings- en mentaliteitsvorming via het onderwijs en de ouders dan in relatie tot bijvoorbeeld talentontwikkeling en jeugdwerking binnen verenigingen. Wel vroeg bijvoorbeeld Ivo Trumbic aandacht voor een vroegtijdige mentale begeleiding, gericht op het kweken van een geschikte topsportmentaliteit:

“Een winnaarsmentaliteit is te kweken en de training is daar te weinig op gericht.” (Ivo Trumbic, coach, waterpolo)

Kwaliteit en toegankelijkheid van accommodaties

Over het probleem van de kwaliteit en toegankelijkheid van accommodaties werd verschillend gedacht. Tijdens de groeps gesprekken kwamen vele voorbeelden naar voren van topsporters die zich niet optimaal op de belangrijke wedstrijden konden voorbereiden. Zo merkte Jorritsma op:

*“Ingrid Haringa traint op een betonnen baantje, terwijl er nergens meer op een dergelijke baan een wedstrijd wordt gehouden. Dat vinden wij kennelijk normaal. En tegelijkertijd verwachten we met zijn allen dat zij een medaille haalt.” (Hans Jorritsma, technisch adviseur NOC*NSF).*

Annie Schmitz (bestuurder KNAU, atletiek) wees op twee gevolgen van het gebrek aan volwaardige atletiekaccommodaties. In de eerste plaats heeft Ellen van Langen nog nooit een wedstrijd kunnen lopen bij de vereniging waarvan zij lid is. In de tweede plaats kan Nederland geen internationale evenementen aanvragen omdat wij sinds het Olympisch Stadion in verval is geraakt geen enkele atletiekaccommodatie kennen die aan de internationale criteria voldoet (bijv. 8 banen). Klaas van der Pol (bestuurder KNZB, zwemmen) benadrukte daarop hoe droevig het in de zwemsport gesteld is met de accommodaties. De bestaande accommodaties worden omgetoverd in zwemparadijzen met bubbelbaden en golfslagbaden. Bovendien worden verenigingsleden die de zwemsport beoefenen voor hun

training steeds meer verwezen naar onmogelijke tijden, opdat het recreatiezwemmen, schoolzwemmen en de zweminstructies overdag plaats kunnen vinden. Zwembondscoach Ren Dekker viel hem daarin bij:

“De accommodatieproblematiek maak je dagelijks mee. Hoe dichterbij de belangrijke toernooien komt, hoe moeilijker het wordt. Baddirecties zijn niet geneigd daar iets aan te doen. Dat levert enorme problemen op voor de topsporters.” (René Dekker, coach, zwemmen)

Sijtje van der Lende schetste hoe zij haar gewestelijke ploeg traint. Die ploeg behoort (nog) niet tot de absolute top, waar de schaatsmogelijkheden veel groter zijn, maar tot de talentvolle jeugd die op weg is naar die top:

“Wij trainen in de bossen, zonder accommodatie. Een krachtruimte heb ik zelf in de garage gemaakt. Maar dit levert nog geen problemen op, want in de gewestelijke ploegen heeft men niet het idee dat het beter kan.” (Sijtje van der Lende, coach, schaatsen)

Hoe terecht deze klachten ook kunnen zijn, in algemene zin is het accommodatieniveau in Nederland betrekkelijk hoog. Wouter Huibregtsen benadrukte dan ook dat de kern van het probleem niet de beschikbaarheid van accommodaties is, maar de samenwerking:

*“Wij hebben een heel hoog accommodatieniveau. Er is echter sprake van een grote verspilling omdat er vele accommodaties worden bijgebouwd terwijl we er nog niet eens in slagen om de bestaande accommodaties full-time te gebruiken. Een groot deel van de accommodaties blijft voor een deel van de tijd ongebruikt.” (Wouter Huibregtsen, voorzitter NOC*NSF)*

Er zijn veel accommodaties, maar deze blijven de ene keer ongebruikt en zijn de volgende keer niet op het juiste moment beschikbaar voor de topsporter. Ten aanzien van het gebruik van accommodaties komt de spanning tussen breedtesport en topsport heel nadrukkelijk naar voren. Die spanning is vooral aanwezig als het gaat om commercieel geëxploiteerde accommodaties die niet eigendom zijn van een sportclub, zoals kunstijsbanen en zwembaden.

Iff onze infrastructuur, de harde kern van ons topsportklimaat, zijn we relatief sterk. We zijn meer georganiseerd dan wie ook ter wereld, we hebben meer stadions per vierkante kilometer, meer hallen en noem maar op. Onze aandacht moet dan ook vooral uitgaan naar de *mind set* van de mensen die het klimaat bepalen, de zachte kant van het topsportklimaat. ”
(Wouter Huibregtsen, NOC NSF, 10-5-1995)

Sportmedische begeleiding

De medische begeleiding is een ander probleem dat ter sprake werd gebracht. Volgens Hans Jorritsma is die begeleiding zwaar onvoldoende:

*“Er is niet genoeg geld beschikbaar om de topsporters voldoende medisch te begeleiden. Het komt voor dat een topteam of individuele topatleet 35 uur trainingsarbeid per week levert terwijl er in de verste verte geen fysiotherapeut, masseur of dokter te bekennen is. Dat is niet iets dat ik bij één bond aantref, maar bij vele. Die bonden kunnen de medisch verzorgers ook slechts f125,- per dag aan vergoeding bieden. Daarmee trekken we een wissel op de lichamen van de topsporters. Tegenover hun enorme lichaamsinspanningen mag toch wel een adequate lichaamsverzorging staan? Vanuit de sportorganisaties of de overheid moet hieraan iets gebeuren.” (Hans Jorritsma, technisch adviseur NOC*NSF)*

Maatschappelijke risico's

Minstens zo problematisch werden de maatschappelijke risico's van topsporters ingeschat. In december 1994 had Nico Rienks er al op gewezen dat dit probleem zijns inziens het voornaamste was:

“Om voltijds te kunnen sporten moet je heel veel op het spel zetten. Een topsporter, met een medaille op zak, is dertig voordat hij gaat werken. Een jongen van 23, net afgestudeerd van de universiteit, is voor een werkgever toch een stuk goedkoper. Er zijn heel veel sporters die zich terecht zorgen maken over hun carrière na de sport.” (Nico

Rienks, topsporter, roeien)^{xii}

Tijdens het ronde-tafel-gesprek met topsporters diepte hij dit probleem verder uit:

“Topsporters lopen meer risico, met name om na hun sportloopbaan in de samenleving aan de slag te raken. Velen beschouwen sportjaren als verloren jaren. Je wordt als gek versleten als je een paar jaar van je carrière aan topsport besteedt.” (Nico Rienks, topsporter, roeien)

Sommige topsporters waren dan ook van mening dat je al tijdens je topsportcarrière aandacht moet besteden aan je verdere maatschappelijke carrière.

“Het is noodzakelijk dat er voorwaarden worden gecreëerd die topsporters de mogelijkheid bieden om naast de sport een baan te hebben. Zodoende houden zij contact met de samenleving en bepalen ze een stuk van hun verdere toekomst.” (Hein Vergeer, ex-topsporter, schaatsen)

Chantal Vandierendonck was het daarmee eens. Zij combineert topsport met werk en vindt juist in die combinatie een bron van afleiding die er ook voor zorgt dat de druk wat van de ketel raakt. Maar daarbij dient zij er wel steeds voor te waken dat er voldoende tijd overblijft voor de topsport. De optimale combinatie is voor de meeste topsporters moeilijk te vinden:

“Als je nu topsport bedrijft, kun je er nauwelijks een baan bij hebben. En als je een uitkering hebt, krijg je te horen dat die gekort wordt omdat je niet beschikbaar bent voor de arbeidsmarkt. De stimulans moet andersom gericht zijn. Bedrijven moeten een platform bieden om topsport mogelijk te maken. Topsporters hebben een PR-waarde. Binnen het bedrijfsleven moeten meer topsporters aangesteld worden. Daarvoor is een ander klimaat nodig, dat ik ook al enigszins zie ontstaan.” (Hein Vergeer, ex-topsporter, schaatsen)

“Er zijn bij ons mensen die voor de helft van de tijd een stageplaats bij een bedrijf krijgen, en voor de andere helft roeien. Maar je moet die topsporters niet misbruiken voor PR-werk. De sport moet voorop staan.” (Nico Rienks, topsporter, roeien)

Vanwege de spanning die er bestaat tussen het beoefenen van topsport en de werkzaamheden voor een bedrijf, zien sommige topsporters niets in de combinatie van beide. Marco Brouwers (ex-topsporter, volleybal) stelde bijvoorbeeld dat een topsporter zich 100% voor de sport moet inzetten om de top te bereiken. Hetzelfde geldt als je bij een bedrijf werkt. Dát gaat niet samen. Ook vanuit het perspectief van het bedrijfsleven bestaat er een spanning tussen het beoefenen van topsport en de werkzaamheden voor een bedrijf. Topsporters moeten niet verwachten dat zij een functie kunnen krijgen zonder daarvoor opgeleid te zijn. Jan-Albert Dop van Heineken:

“De voorbeelden die ik gezien heb, laten zien dat het moeilijk is. Ook als het bedrijfsleven zich openstelt om topsporters binnen te halen en speciale arbeidsplaatsen creëert die de aansluiting mogelijk maken, is het moeilijk om de mensen te vinden die daartoe bereid zijn en de vereiste kwalificaties hebben. Wij hebben op verzoek van Huibregtsen wel een plek voor topsporters gevonden, maar vervolgens bleken zij zo veeleisend te zijn dat zij helemaal niet inzetbaar waren.” Jan Albert Dop, Heineken)

Walter van Weelden van het Ministerie van Economische Zaken benadrukte dat dit probleem vooral speelt in het midden- en kleinbedrijf. Eén van de mogelijke oplossingen voor het probleem van de aansluiting van opleiding en werkzaamheden is het aanbieden van gerichte cursussen voor topsporters. In het kader van de sponsoractiviteiten voor NOC ~~NSF~~ biedt Content Beheer dergelijke cursussen voor topsporters aan, in het bijzonder op het gebied van marketing en public relations. Erica Terpstra noemde dit een zeer goede vorm van sponsoring die eraan bijdraagt dat het topsportklimaat zich weer een stapje verder in de goede richting ontwikkelt. Fred van Manen van Content Beheer wees er op dat tijdens deze cursussen ook weer blijkt hoezeer allerlei problemen van het topsportklimaat op elkaar inwerken. Gedurende de cursusperiode stoten de topsporters op het algemene probleem van de geringe maatschappelijke acceptatie van de bijzondere omstandigheden die het beoefenen van topsport met zich meebrengt:

“Voorheen werden deze cursussen in negen vestigingen verspreid over het hele land gegeven, zodat de topsporters zo dicht mogelijk bij huis konden blijven. Het begrip voor hun bijzondere situatie onder medestudenten was evenwel niet erg groot. In het begin vonden ze het wel leuk om een bekende topsporter in hun midden te hebben. Maar

op het moment dat de topsporter te veel aandacht en begeleiding kreeg en te veel buiten de geëffende paden ging lopen, kwam er een stukje jaloezie, afgunst kijken. Dan was het bijzondere niet zo plezierig meer. Nu zijn ze bij elkaar gebracht in één groep en voelen ze zich veel meer happy. Ze merken nu dat ze veel beter begrepen worden door hun mede-studenten; dat ze allemaal presteren, dat ze allemaal problemen hebben met hun huiswerk, dat ze allemaal regelmatig in het buitenland verblijven, dat ze allemaal wel eens geblesseerd zijn.” (Fred van Manen, Content Beheer)

Het feit dat enige jaren topsportbeoefening wordt gezien als een gat in het curriculum vitae, geeft ook aan hoe er tegen topsport wordt aangekeken. Arnold Vanderlijde en Hans van Goor merkten in dit verband terecht op dat topsport kennelijk nog altijd niet geaccepteerd is als een vak dat vergelijkbaar is met een betaalde baan. Daartegenover stelde Harry Loozen van PTT Post dat enige jaren topsportbeoefening zeker iets is waarop het oog valt bij de werving en selectie in het bedrijfsleven, met name ten aanzien van management-functies. Het gat in het curriculum werd bovendien genuanceerd door Michiel Schapers. Hij wees erop dat dit per tak van sport verschilt en in de beroepssporten zelfs vrijwel geheel niet aan de orde is. Als beroepstennisser had hij nooit bij dit probleem stilgestaan:

*“Maar ja, bij tennis gaan er veel grotere bedragen om. Wat dit onderwerp betreft, voel ik me hier een vreemde eend in de bijt.”
(Michiel Schapers, ex-topsporter, tennis)*

Financiële ondersteuning

De financiële ondersteuning is een aspect van het topsportklimaat dat hiermee direct samenhangt. Volgens Nico Rienks is een grotere financiële beloning voor topsporters vooral van belang om het risico aan te durven vier jaar of langer niets anders dan sport te gaan doen. Een minstens zo belangrijk effect van een hogere financiële beloning is dat topsport hierdoor een hoger maatschappelijk aanzien zal krijgen, zo constateerde Annie Schmitz:

“De waardering van de topsport hangt af van de financiële inkomsten die ermee te bereiken zijn. Dennis Bergkamp was een heel

goed atleet toen hij 12 á 13 jaar was. Hij was lid van ASC te Amsterdam, bezat alle clubrecords op de sprint, met het verspringen en in de estafette. Op een gegeven moment komen zijn ouders bij de voorzitter met de mededeling 'Het spijt ons, maar Dennis gaat helemaal voor voetbal kiezen. Waarom? Dat heeft gewoon meer toekomst.' Een Oostduitse atlete die destijds aan de top stond, had een dochter die heel goed in de atletiek bezig was, maar de moeder zei: 'ga maar tennissen, want dat wordt maatschappelijk veel meer gewaardeerd'." (Annie Schmitz, bestuurder KNAU, atletiek)

Meer geld werd evenwel tijdens de ronde-tafel-gesprekken niet als het wondermiddel gezien. Ten eerste is meer financiële ondersteuning zinloos zonder een goed flankerend beleid, zoals Michiel Schapers aan de hand van de ontwikkelingen van het toptennis in Nederland illustreerde:

"De commercialisering in tennis is al zo'n 25 jaar oud. Midden jaren zeventig heeft de tennisbond een grote fout gemaakt. Het stelde geld beschikbaar aan talenten. Een groepje talenten kreeg tussen de 40.000 en 50.000 gulden. Geen onder hen heeft de top gehaald. Op een gegeven moment is de bond overgestapt op een ander model: een tennisinternaat, dat moest het zijn. Ook dat leidde niet tot het gewenste resultaat. Midden jaren tachtig is uiteindelijk de omwenteling gekomen waardoor het wel gelukt is. De combinatie van een beleidsplan op bondsniveau en een privé-initiatief door de oprichting van tennisscholen heeft ertoe geleid dat er uiteindelijk een groepje tot de top is doorgedrongen." (Michiel Schapers, ex-topsporter, tennis)

Ten tweede speelt in dit verband het probleem dat met name aankomende talenten wellicht door een hoge beloning te gemakzuchtig worden. Dit dilemma was ook uitgebreid aan de orde gesteld in het publieke debat dat eind 1994 in de media was gevoerd. Zo had Stanley Franker in Vrij Nederland gesteld: Het wordt de mensen tegenwoordig wel erg gemakkelijk gemaakt. Heb je ruzie met een collega, dan neem je twee dagen vrij om tot rust te komen. Zo vernietig je op den duur de mentaliteit van een heel volk. ⁱⁱⁱVooraf voormalige topsporters hadden zich toen in de pers uitgelaten over de effecten van te hoge inkomsten op de mentaliteit van de huidige generatie topsporters. De sportbestuurders reageerden daar in de ronde-tafel-

gesprekken evenwel lakoniek op:

“Zijn ze niet gewoon jaloers?” (Riet Ooms, bestuurder NeVoBo, volleybal)

“Ex-topsporters kunnen zich niet voorstellen hoe het er tegenwoordig aan toegaat. De huidige top is niet meer te bereiken op de manier zoals ze dat vroeger hebben gedaan.” (Ruurd de Boer, bestuurder KNLTB, tennis)

De moeilijkheid rond dit dilemma is dat er voorbeelden te geven zijn van twee effecten van een hogere beloning op het presteren van topsporters. Enerzijds zijn er talenten die de absolute top niet hebben gehaald, waarbij critici wijzen op de negatieve rol die een hoog inkomen op jonge leeftijd heeft gespeeld. Anderzijds zijn er talloze voorbeelden van topsporters die de absolute top wel halen, ondanks of wellicht mede dankzij hoge inkomsten uit hun sportbeoefening.

ORGANISATORISCHE SFEER

Ten aanzien van de organisatorische sfeer die het topsportklimaat mede bepaalt, werd op vijf onderwerpen het meest ingegaan:

- de verhouding tussen breedtesport en topsport
- het bestuursniveau
- het gebrek aan Nederlandse bestuurders in internationale sportorganisaties
- en de noodzaak tot centralisatie
- meer samenwerking tussen sporten.

De verhouding tussen breedtesport en topsport

Eén van de grote problemen van het topsportklimaat in de organisatorische sfeer is de verhouding tussen breedtesport en topsport. Topsporters vormen per definitie een kleine minderheid in de bonden waarvan zij lid zijn. De kans is daarom groot dat vooral de belangen van de breedtesport worden behartigd. Dit hoeft niet nadelig te zijn voor de topsport. Immers, uit de breedte(jeugd)sport komen de toekomstige toppers voort. Soms zijn de belangen van de breedtesport en topsport evenwel met elkaar in strijd. Het meest nadrukkelijk komen dergelijke tegenstrijdige belangen naar voren bij

de verdeling van gelden en de beschikbaarstelling van accommodaties.

Het bestuursniveau

Vrij algemeen werd de mening gedeeld dat de topsport wordt belemmerd doordat het gewenste bestuursniveau in veel sportverenigingen en sportbonden niet wordt gehaald. Ook was men unaniem van mening dat dit wordt veroorzaakt doordat veel bestuurders hun functie als hobby uitoefenen, veelal naast een zware baan. De bestuurders zouden bovendien lang niet altijd op de juiste wijze omgaan met de mogelijkheden en problemen die de topsport biedt: de specifieke problemen waarmee topsporters kampen (met name in verband met de selectieprocedures), de mogelijkheden om de topsport commercieel uit te baten en het beheer van de financiële stromen die door de topsport gegenereerd worden. Herhaaldelijk werd dan ook gepleit voor een grotere professionalisering van het bestuur.

*“Het bestuur moet veranderd en verbeterd worden. Alleen al in de selectie van topsporters - wie gaat wel, wie gaat niet en wie gaat als reserves naar internationale toernooien - gaat zoveel negatieve energie zitten... NOC*NSF zou met het Ministerie van VWS een rol kunnen spelen om bestuurders op te leiden ten behoeve van de topsport. Zij moeten een achtergrond hebben in hun tak van sport of minstens een zekere bagage voordat ze bestuurlijke verantwoordelijkheid voor de topsport krijgen.” (Elsemieke Havenga, journalist, Veronica; ex-topsporter, hockey)*

Het gebrek aan Nederlandse bestuurders in internationale sportorganisaties

Hiermee verbonden was de vraag hoe het komt dat zo weinig Nederlanders een bestuursfunctie hebben in internationale sportorganisaties. Tijdens het ronde-tafel-gesprek met de bondsbestuurders brachten zij drie factoren naar voren die op deze situatie van invloed zijn. Ten eerste wees Jeu Sprengers op een factor die buiten onze macht ligt, maar die wel meespeelt (en niet alleen in de voetbalwereld):

“We hebben te maken met een versterkte concurrentie van Oosteuropese landen. In het Executive Committee van de UEFA is 1 op

de 9 een Oosteuropiaan. Nu de plaats van Van Marle open is komen te staan, wordt er vanuit de Oosteuropese landen een enorme druk uitgeoefend om die plaats te bezetten.” (Jeu Sprengers, bestuurder KNVB, voetbal)

Een tweede factor is het gebrek aan tijd:

“Als je werkt en tegelijkertijd bij de scouting zit, krijg je een week zomervakantie extra om met de groep op vakantie te gaan. Op het moment dat je een internationale bestuursfunctie bekleedt, roept iedereen ‘dat vind je zelf leuk’. In het buitenland vaardigt men veel meer betaalde bestuurders af, niet zelden de professionals van het eigen bondsbureau.” (Riet Ooms, bestuurder NeVoBo, volleybal)

Binnen NOC ~~NSF~~ is men bezig deze situatie te verbeteren, zo deelde Wouter Huibregtsen mee. De overkoepelende sportorganisatie is al enige tijd met het bedrijfsleven in gesprek om te regelen dat werknemers vrije dagen kunnen krijgen voor het beoefenen van topsport névoor bestuursfuncties in de sport.

Belangrijker nog dan de beschikbaarheid van vrije tijd werd, als derde factor, de lobby-techniek gezien. Als zeer effectief middel om bestuursfuncties in internationale sportorganisaties toegewezen te krijgen, zag men het organiseren van internationale evenementen in eigen land:

“Het organiseren van internationale evenementen in eigen land helpt enorm bij het verkrijgen van een bestuurlijke functie in een internationale bond.” (Wouter van Beek, bestuurder KNDB, dammen)

“Als je gekozen wilt worden, moet je zorgen dat er een groots evenement in eigen land wordt gehouden. Dan ben je gastheer en dan is het makkelijker om zoiets te regelen. Daar heb je financiële ondersteuning voor nodig.” (Philip van der Ven, bestuurder NSRB, squash)

Met een groots evenement in eigen huis, ben je er nog niet, zo stelde Jan Dijkema:

"Je moet ook on-Nederlands gedrag vertonen. Daar hoort ook het stroop smeren bij, wat in zoveel andere landen gebeurt!" (Jan Dijkema, bestuurder KNSB, schaatsen)

Ten aanzien van de laatste drie genoemde factoren speelt de beschikbaarheid van geld een belangrijke rol. Erica Terpstra reageerde daarop door te stellen:

*"Als geld de bottleneck is bij het verwerven van internationale posities moeten NOC*NSF en het Ministerie van VWS inspringen."*
(Erica Terpstra, Ministerie van VWS)

De noodzaak tot centralisatie en samenwerking tussen sporten

De discussie over de noodzaak van professionalisering van het bestuur ging vanzelf over in een ander onderwerp: de centralisatie van het topsportbeleid. De topsporters legden er de nadruk op dat er veel te weinig controle is op de geldstromen. Zij hebben sterk de indruk dat de bonden het geld dat via de topsport binnenkomt aan andere doelen besteden. "Ofderbreek de geldstroom," was dan ook het pleidooi dat onder topsporters te horen was. Verdeel de gelden voor de topsport niet via de bonden, maar via NOC NSF, en laat de geldstromen die door de topsport worden gegenereerd door professionele managers beheren. Een dergelijke centralisatie werd niet alleen ten aanzien van de geldstromen bepleit, maar ook in meer algemene zin. De topsporters hielden een vurig pleidooi voor de instelling van een aparte topsportliga met professionele bestuurders. In het verlengde hiervan onderschreven zij alom stelling 17 van het discussiekader. Deze luidde:

Hét is noodzakelijk voor een sportbond om het topsportbeleid op langere en korte termijn van elkaar te scheiden; er dient een technisch directeur te worden aangesteld die verantwoordelijk is voor de continuïteit van het topsportbeleid (waaronder de talentontwikkeling), néen trainer-coach als eindverantwoordelijke voor de actuele prestaties van topsporters. "

In het ronde-tafel-gesprek met de topsporters kwam het dilemma dat met de instelling van een dergelijke autonome topsportliga verbonden is, niet goed uit de verf. Dit dilemma is dat de topsport enerzijds gebaat is bij onafhankelijkheid ten aanzien van de breedtesport, maar dat zij anderzijds zonder binding met de breedtesport op termijn doodbloedt. Uit de breedtesport van vandaag komen immers de toppers van morgen tevoorschijn. Maar toen er in de plenaire slotbijeenkomst vanuit verschillende

perspectieven over dit onderwerp van gedachten werd gewisseld, ontstond er een levendige discussie waarin de diverse betrokkenen hun stellingname ten aanzien van dit onderwerp aanscherpten, maar waarin zij ook door de keuze tussen twee beleidsstellingnames (van Heiko van Staveren) , gedwongen werden zich rekenschap te geven van het geschetste dilemma. Wat bleef was de sterke voorkeur onder topsporters en coaches/begeleiders voor de oprichting van een autonome topsportliga en de voorkeur van bestuurders voor centralisatie van het topsportbeleid, maar binnen de bestaande structuur. Een aantal citaten geeft dit weer:

“Een probleem bij de verzelfstandiging van het topsportsegment binnen organisaties is dat de samenhang met de basis voldoende gewaarborgd moet blijven. Zo is bij de wielrensport op een gegeven moment, als vorm van vergaande organisatorische verzelfstandiging van de topsportpraktijk, de sectie beroepswielrennen ontstaan. Dat ging enige tijd goed, maar men slaagde er niet in de continuïteit te waarborgen omdat men te zeer los was geraakt van de breedtesport. De overgang van de zogenaamde amateurs naar de beroepspraktijk is moeilijker geworden. Men heeft daar géén goede combinatie gevonden tussen enerzijds de breedtesportorganisaties en anderzijds de topsportorganisatie.” (Heiko van Staveren, wetenschapper/ex-topsporter, hockey)

“Sporters komen in de praktijk steeds tegen dat een bond ook recreatiebelangen heeft. Als topsporter ben je alleen met topsport bezig en daarom zou het heel goed zijn als je je eigen zaken snel en direct zou kunnen regelen, zonder dat je hoeft te wachten op bondsbeslissingen die maanden gaan duren. Veel sporters zouden daarvoor een topsportliga/stichting, een eigen ‘tentje’ willen hebben.” (Astrid van der Knaap, topsporter, badminton)

*“Wat heel veel sporters ervaren, is dat ze niet de feedback krijgen vanuit de bond die ze zoeken. Bij NOC*NSF kunnen ze die wel krijgen. Je moet toe naar topsportliga's die mede ondersteund worden door NOC*NSF know how. Daarin moet een structuur worden aangebracht, zodat iedereen weet waar hij aan toe is. Vanuit die*

situatie moeten bonden bezig zijn met het beleid, gericht op de breedtesport.” (Hein Vergeer, ex-topsporter, schaatsen)

“Ik ben fanatiek voorstander van autonome topsportliga's, maar het topsportbeleid blijft daarmee toch onderdeel van de totale bond en hoort dat ook te zijn. Maar die aparte liga met die aparte besluitvormingsstructuur moet je zeer hoog houden.” (Peter Notten, bestuurder NBB, basketbal)

“Ik begrijp de terugkerende problemen van de topsporters, maar ik wil in dit verband graag de ontwikkeling aangeven die we nu zien in de aangepaste sport. Over die ontwikkeling zijn we als internationale bestuurders behoorlijk ongerust. Wat we zien is dat in vrij korte tijd in de gehandicapten sport super-elite-groepen zijn ontstaan. Die nemen zo snel afstand van de basis dat daar wordt gezegd: ‘dat zijn hoge en goede gehandicapten, daar kan ik toch nooit aan tippen.’

Die toppers worden straks professionals en wat we zien gebeuren is dat er in de super-high-elite-topsport een enorme prestatiegroei ontstaat. Achter die elite ligt een gat en vervolgens komt de middengroep die door dit gat afhaakt en zegt: ‘ik voel me niet geëngageerd, ik hoor daar kennelijk niet bij’, met een ledenverlies als gevolg.” (Jaap Brouwer, NEBAS, aangepaste sporten)

“Als er een gat valt tussen topsporters en anderen moet dat juist een stimulans zijn. Ik denk dat we hoe dan ook in Nederland moeten toewerken naar een topsportliga. Willen we internationaal meedoen, dan moeten we voor die absolute top kiezen en niet bang zijn om 5 of 6 beregoede mensen te hebben.” (Ab Krook, coach, schaatsen)

“Ik ben niet voor een autonome topsportliga. Er moet altijd een binding zijn tussen de topsport en de breedtesport, vooral ook gelet op het rolmodel dat topsporters aan mensen in de samenleving bieden. In de praktijk zijn er teveel voorbeelden bekend dat, wanneer

*topsport helemaal op zichzelf staat, er praktijken voorkomen die niet goed zijn. Ik verkies een versterkte ondersteuning door NOC*NSF van het topsportbeleid bij de bonden.” (Hein Verbruggen, bestuurder KNWU, wielrennen)*

De stemming over de twee alternatieve beleidsstellingnames van Heiko van Staveren gaf aan dat een meerderheid van de aanwezigen op de slotbijeenkomst een versterkte ondersteuning door NOC NSF van het topsportbeleid van bonden verkoos boven een verzelfstandiging in autonome topsportliga's. Tegelijkertijd kan ook worden geconcludeerd dat er een vrij brede basis aanwezig is voor een verdere concentratie en centralisatie van het topsportbeleid. In de woorden van de dagvoorzitter:

*“De voorstanders van versterkte ondersteuning door NOC*NSF zeggen: kijk maar eens wat je nu in huis hebt aan kwaliteit, deskundigheid en aan organisatiekracht binnen NOC*NSF en laat die organisatie als een soort sportservicebureau ten opzichte van de sportbonden functioneren; laat de bonden het daar maar inkopen, daar zit die expertise en ga niet in je eigen bond een afsplitsing tot stand brengen. Dat zou wel eens het doorknippen van de relatie met de o zo broodnodige breedtesport kunnen betekenen.” (Victor Deconinck, dagvoorzitter slotbijeenkomst)*

Over hoe die versterkte centrale ondersteuning eruit zou moeten zien, zei Wouter Huibregtsen het volgende:

*“De afdeling topsport van NOC*NSF is inmiddels een instituut geworden waarin in samenwerking met vele andere partijen in het land geprobeerd wordt iets van de grond te krijgen. Niet door altijd alles te willen beheersen, wel door een zekere invloed te hebben, dingen in goede banen te leiden en af te stemmen. Dit in de stellige overtuiging dat als je uiteenvalt, het hele bouwwerk in elkaar stort. Er moet samenhang zijn, maar dit betekent niet een monopolie of dominantie. Het betekent van elkaar leren; als een team functioneren.” (Wouter Huibregtsen, voorzitter NOC*NSF)*

Een versterkte centrale coördinatie zou in ieder geval ~~de~~ van de

gesignaleerde problemen kunnen helpen oplossen: de sterk versnipperde kennis en kunde in de topsport. Huibregtsen:

*“Eén van mijn grote ambities is om de verschillende sporten dichter bij elkaar te brengen. Ik maak me grote zorgen om de forse afstanden die er tussen de sporten bestaan.” (Wouter Huibregtsen, voorzitter NOC*NSF)*

Ook vanuit de topsporters werd uiting gegeven aan deze behoefte:

*“Het probleem is hoe de sporters bereikt kunnen worden. Er is veel kennis voorhanden, maar de sporters die er baat bij zouden hebben, weten de juiste personen niet te vinden. De informatievertrekking moet worden verbeterd. Dat kan door een betere communicatie tussen de sporters en NOC*NSF, door een beter blad voor atleten, door het budget van de Olympische Steunpunten te verhogen, etcetera.” (Hans van Goor, topsporter, zwemmen)*

Volgens sportjournalist Charles Taylor is één van de problemen hierbij dat de experts niet de taal spreken van de sporters:

“Het is veel te academisch. De vertaalslag van wat er in hogere echelons wordt bekokstofd en bedacht naar de topsporters wordt onvoldoende gemaakt.” (Charles Taylor, journalist De Telegraaf)

MAATSCHAPPELIJKE SFEER

De maatschappelijke sfeer kreeg bijzonder veel aandacht. In alle rondetafel-gesprekken werd er lang gediscussieerd over de algemene maatschappelijke waardering voor sport en topsport. Als oorzaken daarvan zag men vooral de plaats van sport in het onderwijs en in mindere mate de berichtgeving over sport in de media. Het verloop van de discussie zal hier worden weergegeven aan de hand van deze drie onderwerpen: sport en maatschappelijke waardering; sport en onderwijs; en sport en media.

Sport en maatschappelijke waardering

Niemand sprak tegen dat sport maatschappelijk ondergewaardeerd wordt:

*“Het topsportklimaat wordt mede bepaald door de maatschappelijke waardering voor sport. In onze samenleving wordt sport niet als een serieus maar als een genant onderwerp beschouwd. We zien het als spel. We zijn beter georganiseerd dan welk land ook, maar tegelijkertijd is voor een Amerikaan het uitzicht op erkenning zo inspirerend dat hij beter gaat presteren.” (Wouter Huibregtsen, voorzitter NOC*NSF)*

*“Als je je hoofd boven het maaiveld uitsteekt, word je afgeschoten. Er zijn heel veel mensen die daardoor in hun schulp kruipen. De waardering voor de topper is te gering.” (Ard Schenk, chef de mission NOC*NSF)*

Meer maatschappelijke waardering draagt bij aan een verbetering van het topsportklimaat en zal daarmee indirect de kans op betere prestaties verhogen:

“Als de maatschappelijke waardering hoog is, zul je op kritieke momenten eerder beslissen om de keuze te maken door te gaan.” (Astrid van der Knaap, topsporter, badminton)

Over de oorzaken van de lage maatschappelijke waardering voor sport tastte men tijdens de discussies in het duister. Wel werden er een paar algemene verbanden gelegd, met name door te verwijzen naar de calvinistische traditie van ons land. Een veel duidelijker beeld bestond er van de manier waarop deze onderwaardering van sport veranderd zou kunnen worden. De sleutelwoorden daarbij waren: onderwijs en media.

Sport en onderwijs

In alle ronde-tafel-gesprekken kwam de rol van het onderwijs in dit verband ter sprake. Unaniem was men van mening dat sport in het onderwijs veel te weinig aandacht krijgt:

“De schoolsport is sluitpost van de begroting geworden. We krijgen geen gymnastiekles meer, het gymlokaal wordt afgebroken, enzovoort.”

(Charles Taylor, journalist De Telegraaf)

"Sport hangt erbij tijdens de lichamelijke opvoeding. Hebben we nog geld over voor die gymnastiekvakleerkracht? In de Verenigde Staten worden zowel het toneel als het footballteam door de studenten, hun ouders en de leerkrachten ondersteund. De seizoenswedstrijden van een basketbalteam in een highschool zijn allemaal uitverkocht, omdat de sport massaal gedragen wordt. Het belang van sport wordt daar onderkend. In Australië wordt er op alle scholen een Olympisch programma gegeven. De leerlingen kunnen daar met alle Olympische sporten kennismaken. Bij ons heerst er geen sportcultuur op de scholen; ook niet op de lagere scholen." (Annie Schmitz, bestuurder KNAU, atletiek)

"Sport is op de middelbare school nooit een examenvak geweest, terwijl tekenen, handarbeid en muziek dat nu wel zijn. Als van sport een examenvak wordt gemaakt, verhoogt dat de kijk op sport in de samenleving." (Elsemiek Havenga, journalist Veronica; ex-topsporter, hockey)

Om drie redenen achtte men het voor het topsportklimaat wenselijk dat de aandacht voor sport in het onderwijs groter wordt. In de eerste plaats zal dit van belang zijn voor de algemene lichamelijke ontwikkeling van jongeren, hetgeen op termijn ook in het voordeel zal werken van de Nederlandse topsport. Zo hield Michiel Schapers een warm pleidooi voor een ruimer aanbod van gymnastieklessen in het basisonderwijs.

"Applaus voor wat er voor de topsport gebeurt, maar het is allemaal korte termijn-beleid. Je moet bij de basisschool beginnen. Er moet veel meer aandacht komen voor basisvormen van bewegen. Uiteraard moet daarbij de nadruk liggen op speelsheid. Wie kan tegenwoordig een fatsoenlijke koprol maken? Het gebrek aan aandacht voor zulke basisvormen van bewegen heeft mij gehinderd bij mijn ontwikkeling als tennisser." (Michiel Schapers, ex-topsporter, tennis)

Ten tweede zal meer aandacht voor sport en bewegen in het onderwijs leiden tot meer enthousiasme voor en betrokkenheid bij de sport:

*“Wij moeten op regionaal niveau schoolsportcompetities opzetten. Daarmee zorg je ervoor dat sport onderdeel wordt van het maatschappelijk leven.” (Wouter Huibregtsen, voorzitter NOC*NSF)*

Ten derde zal ook de topsport hoger gewaardeerd worden als al op de scholen aandacht wordt besteed aan het vak dat de topsporter uitoefent:

“Wat is sport, hoe ga je daarmee om, wat zijn de normen en waarden in de sport, wat doet een topsporter, welke basis heeft iemand nodig en wat moet diegene ervoor doen om topsporter te worden? Aan dat soort vragen moet je al op de basisschool aandacht schenken, om zo in de samenleving als geheel ook meer begrip te creëren voor de topsport.” (Arnold Vanderlijde, ex-topsporter, boksen)

Een aantal bonden is hier al mee bezig. Zo heeft de squashbond mini-squash ontwikkeld:

“Met een speciaal ontworpen racket en bal voor de kinderen. Dat wordt aan de scholen gratis ter beschikking gesteld. Wij instrueren de leraren. De leraren geven les aan de kinderen. Het is een groot succes. Honderden mensen springen daar op in. Maar daarna zeggen wij ook: als je squasher wilt worden, moet je een vak leren. Een keihard vak. Want dat mis ik aan topsporters: dat zij het als vak zien. Als je accountant wilt worden of wat ook, moet je keihard werken om dat te bereiken. Om topsporter te zijn, moet je het echt zien als een vak.” (Philip van der Ven, bestuurder NSRB, squash)

De vraag in hoeverre je al op jonge leeftijd de topsportmentaliteit moet bijbrengen, leverde veel stof tot discussie op. Twee sterk verschillende opmerkingen kunnen als voorbeeld dienen voor de complexe problematiek die hiermee werd aangesneden:

“In de samenleving wordt die houding niet geaccepteerd. Als je vijf dagen in de week naar de atletiekbaan gaat of naar het squashcourt, dan zullen de ouders zeggen: ‘ja, zeg, ho eens even, ga jij maar een accountantsstudie volgen’.” (Bob de Die, bestuurder KNKV, korfbal)

"Topsport kan ook mensen misvormen. Het pedagogische karakter moet vanaf het eerste jaar voorop staan." (Leo van der Ruit, journalist, ANP)

Anderen onderschreven de analyse van Philip van der Ven juist. In het verlengde van zijn opmerking is ook de pleitrede van Hein Vergeer te plaatsen om de prestatiegerichtheid al in het basisonderwijs meer nadruk te geven.

Sport en media

Naast het ontbreken van aandacht voor sport in het onderwijs, werd ook de rol van de pers naar voren gebracht als oorzaak van de geringe maatschappelijke waardering voor sport. De pers schrijft te negatief over sport, zo waren verschillende sporters, bestuurders, coaches en sponsors van mening. (Sommigen schrijven over sport alsof ze het niet leuk vinden ,” Erica Terpstra, Ministerie van VWS). De journalisten hielden er een andere mening op na:

“Op incidenten na is het niveau vrij redelijk. Maar er zijn sporters die hun gram willen halen.” (Charles Taylor, journalist De Telegraaf)

“De Nederlandse journalistiek mag kritisch zijn, maar zij is wel genuanceerd. Ik zou tegen alle critici willen zeggen: ga eens een jaartje in een omringend land wonen.” (Guus van Holland, journalist NRC Handelsblad)

“De Nederlandse sportjournalistiek is juist de meest positieve, ook bij slechte resultaten. De Duitse pers veegt de vloer aan met spelers die niet goed presteren. In Engeland is het werkelijk ongelooflijk hoe ze met sporters omgaan. Het beeld dat de Nederlandse sportpers het accent legt op verlies is onjuist.” (Charles Taylor, journalist De Telegraaf)

Zij speelden dan ook de bal terug naar de sportwereld:

“De sport heeft een voorbeeldfunctie in de samenleving. Als je die

naar voren haalt, blijkt vanzelf dat sport iets is waar je wat aan hebt. Dat moet vanuit de sport zelf komen. Je kunt van alles doen. Je kunt oud-topsporters meer bij de wedstrijden halen. Al die oud-kampioenen zie je nooit op de VIP-tribunes zitten. Die moeten om kaartjes smeken. Dat soort flauwekul is aan de orde van de dag. (Charles Taylor, journalist De Telegraaf)”

Ook vanuit de sporters en begeleiders zelf wees overigens lang niet iedereen met een beschuldigende vinger naar de pers; zoals *révan* de coaches zei:

“We zijn met topsport bezig; dat moeten we niet vergeten. Als we teleurstellen, krijgen we kritiek. Klaar uit. Als je dat niet wilt accepteren, moet je geen trainer worden.” (Ab Krook, coach, schaatsen)

De aanwezige journalisten signaleerden dat er aan de discussie een verschillende opvatting over de taak van de pers ten grondslag ligt. Volgens hen is deze taak niet dat de media aan sportpromotie moeten doen:

“De pers is in de eerste plaats registrator. Journalisten zijn doorgeefluiken. Een verdere taak is de begeleiding van die registratie, met commentaar, analyse, profielen, noem maar op. Door te registreren levert de pers een bijdrage aan het topsportklimaat” (Charles Taylor, journalist De Telegraaf)

“Ik vind het gevaarlijk als je een hechte vertrouwensband met een sporter opbouwt. Ik heb niets met die sporter te maken. Ik signaleer en schrijf op.” (Guus van Holland, journalist NRC Handelsblad)

Dit was voor sommigen reden te stellen dat je de media niet zomaar kunt beïnvloeden. Anderen waren het daar niet mee eens. Zo wees Ingrid Haringa erop dat de houding van de media kan veranderen als je ze goed te woord staat en voldoende voorlicht. Hans van Goor voegde daaraan toe dat het negatieve beeld dat in de pers naar voren komt, veroorzaakt wordt door slechts een handjevol journalisten:

*“Als je die weet te bewerken, dan is het beeld dat wordt geschetst al een stuk beter. Om dat te bewerkstelligen zou NOC*NSF meer*

aandacht moeten besteden aan mediatraining.” (Hans van Goor, topsporter, zwemmen)

Een andere manier om beleidsmatig in te spelen op de media is een vroegtijdige opleiding van topsporters in de omgang met de pers, zo benadrukten niet alleen coaches en bestuurders, maar ook de journalisten:

“Topsporters moeten worden voorbereid op eventuele negatieve reacties. Ze moeten weerbaar gemaakt worden en zich niet te afhankelijk opstellen van wat de pers vindt. Wij moeten hen daarin ondersteunen, zodat ze er ook openlijk voor durven uit te komen dat ze goed zijn.” (Guus Hiddink, coach, voetbal)

“De topsporter moet beter opgeleid en begeleid worden. Je moet daarin gigantisch investeren. Het beste voorbeeld van investeren in de jeugd vind je bij Ajax. De jeugdige profvoetballers daar kunnen heel goed uit hun woorden komen. Daar gaat het om.” (Charles Taylor, journalist De Telegraaf)

In verschillende ronde-tafel-gesprekken werd in de loop van de discussie duidelijk dat het voor het topsportklimaat van belang is dat het beoefenen van topsport meer wordt benaderd als het uitoefenen van een vak:

“Topsport is tegenwoordig een beroep, wat een gedegen opleiding behoeft. Het is iets dat men moet leren.” (Leo van der Ruit, ANP)

Erica Terpstra vatte dit in één van de gesprekken als volgt samen:

“Als je als overheid via het Fonds voor de topsporter mensen in de gelegenheid stelt om topsport te beoefenen, dan moet je daaraan ook alle consequenties verbinden. Topsport is een vak waarin mensen opgeleid moeten worden.” (Erica Terpstra, Ministerie van VWS)

De eisen die aan het uitoefenen van dat vak worden gesteld zijn groter geworden. De financiële belangen zijn toegenomen, de aandacht van de media is groter en intenser geworden. De benodigde investeringen in tijd en geld om de absolute wereldtop te halen zijn toegenomen. Daardoor is het steeds

moeilijker om naast de topsport een studie te volgen of in een ander verband werkzaam te zijn. De behoefte aan een sociaal vangnet is daardoor eveneens toegenomen, want lang niet iedereen zal de vruchten kunnen plukken van een jarenlange inzet. Een blessure kan een abrupt einde betekenen van een veelbelovende carrière. Bovendien gaat het in veel gevallen om jongens en meisjes die volgens de wet nog niet zelfstandig zijn. Topsporters jonger dan achttien jaar moeten al veel grotere verantwoordelijkheden dragen dan veel van hun leeftijdsgenoten. Dat vraagt om bijzondere aandacht; van de ouders, maar ook van de sportorganisaties en de overheid.

Uit het ronde-tafel-gesprek met de journalisten bleek evenwel dat zij soms ook geneigd zijn om hun verantwoordelijkheid voor het topsportklimaat wat al te gemakkelijk van zich af te schuiven, onder verwijzing naar hun onafhankelijkheid en hun taak als registrator. Onderdeel van de registratie is de selectie en het becommentariëren van informatie. In beide zitten subjectieve elementen waardoor de media een belangrijke medebepalende rol hebben in de beeldvorming van de topsport. Dit kwam op verrassende wijze naar voren toen Erica Terpstra het verwijt kreeg van één van de journalisten dat zij zich te veel bij topsportevenementen liet zien en te weinig bij de verenigingen in de breedtesport. De repliek was veelzeggend:

“Ik kom bij vele, vele breedtesportactiviteiten, van cricket tot clubjudo, maar daar is bijna nooit pers aanwezig. Daardoor ontstaat absoluut een vertekend beeld. Hetzelfde geldt voor mijn voortdurende gevecht om van de media meer belangstelling te krijgen voor de gehandicaptensport...” (Erica Terpstra, Ministerie van VWS)

5. Aanbevelingen

5a. Naar praktijksfeer, organisatorische sfeer en politiek-maatschappelijke sfeer

Op grond van de afzonderlijke ronde-tafel-gesprekken was het niet direct duidelijk waar de gemeenschappelijke noemer te vinden was. Ook uit de enquête bleek dat er statistisch gezien weinig overeenstemming was in de wijze waarop het hypothetisch besteedbare bedrag van 100 miljoen was verdeeld over drie hoofdcategorieën en 33 subcategorieën. Deze statistische

overeenstemming ontbrak niet alleen tussen de diverse groeperingen, maar ook erbinnen. Bij aanvang van de slotbijeenkomst vatte Erica Terpstra dit probleem als volgt samen:

“Wat opviel was dat men toch erg dacht vanuit het eigen ‘compartiment’ en ook in tegenstellingen: onze groep tegenover de rest die het topsportklimaat gestalte dient te geven. Zo spraken topsporters over verbetering van trainingsfaciliteiten, de belastingen, en het combineren van maatschappelijk perspectief met het uitoefenen van het vak topsporter. Bestuurders zat het dwars dat al hun inzet en tijd die zij in hun hobby steken eigenlijk niet gewaardeerd worden. Coaches hadden het vooral over het probleem van de overdracht van hun kennis naar de lagere regionen en de weerstand die dat oproep. Werd er over sponsoring gesproken, dan werd er vanuit het bedrijfsleven gesteld: als die sportwereld zich nou eens een keertje open wilde stellen voor ons... Zo had iedereen in feite het gelijk van de wereld. Daarbij dringt zich het beeld op van een aquarium: eenieder kijkt naar hetzelfde, maar vanuit een andere hoek; iedereen beschrijft de bijbehorende werkelijkheid vanuit zijn eigen standpunt.” (Erica Terpstra, Ministerie van VWS)

Des te opvallender is het om achteraf te kunnen constateren dat er — ondanks de verschillende perspectieven en accenten — een vrij grote mate van overeenstemming was over de vraag hoe het aquarium er in grove lijnen idealiter uit zou moeten zien. De contouren van dit ideaalbeeld geven bovendien aan dat eenieder weliswaar vanuit het eigen perspectief heeft geredeneerd, maar dat dit niet op kortzichtige wijze is gebeurd. Die constateringen zullen in het nu volgende tweede deel van de inhoudelijke samenvatting worden onderbouwd. Dit tweede deel zal niet bestaan uit een compilatie van uitspraken over de bestaande toestand, maar uit een poging om de gemeenschappelijke noemer te vinden in de visie op de gewenste toekomst. Welke aanbevelingen zijn er gedaan die kunnen leiden tot een verdere verbetering van het topsportklimaat in Nederland? Welk effect kan van deze aanbevelingen worden verwacht en op welke termijn? Wat moet er gedaan worden om de aanbevelingen te effectueren en wie heeft daarbij welke verantwoordelijkheid? Hoe verhouden de aanbevelingen zich tot elkaar? De aanbevelingen zullen allereerst worden geordend en met elkaar in verband worden gebracht aan de hand van de drie genoemde sferen van het topsportklimaat. Vervolgens zal worden nagegaan welke aanbevelingen er zijn

gedaan in de onderzoekssfeer. Tenslotte zal het vraagstuk van de prioritering van de aanbevelingen aan de orde komen.

PRAKTIJKSFEER

Blijkens de enquête wordt de grootste waarde gehecht aan investeringen in de praktijksfeer (41% van het besteedbare bedrag, tegenover 31% voor de organisatorische sfeer en 28% voor de politiek-maatschappelijke sfeer). Zoals reeds eerder werd opgemerkt, wil dit nog niet zeggen dat hieruit ook kan worden afgeleid dat hieraan ook de meeste aandacht (in niet-materiële zin) moet uitgaan. Wordt er gedifferentieerd naar de groepen aanwezigen, dan blijkt bovendien dat de topsporters, coaches/begeleiders en de media boven het gemiddelde percentage van 41% scoren en de bestuurders en het bedrijfsleven daaronder. Van alle genoemde categorieën onder de praktijksfeer schoot vooral **jeugdopleiding en jeugdbegeleiding** er bovenuit. Gaat het in dit verband om specifieke zaken als talentontwikkeling, dan ligt de verantwoordelijkheid hierbij primair bij de sportbonden en sportverenigingen, met voor de overheid een voorwaardenscheppende taak. Thema's als talentontwikkeling alsook clubbinding kwamen in dit verband evenwel tijdens de discussies weinig uit de verf. Het lijkt erop alsof iedereen zich ten volle bewust was van het aloude adagium wie de jeugd heeft, heeft de toekomst, maar dat men dit zo vanzelfsprekend vond dat hieraan niet veel woorden werden vuilgemaakt. Wel werd de jeugdopleiding met drie andere zaken in verband gebracht: (1) meer aandacht voor sport op school (zie verderop onder politiek-maatschappelijke sfeer); (2) meer aandacht voor de mentaliteitstraining van jongeren en (3) meer aandacht voor de rol van de ouders daarbij. In dit laatste geval wordt de verantwoordelijkheid meer richting samenleving verlegd. Het was Elsemiek Havenga die dit thema aan de orde bracht:

“We kunnen wel willen dat de overheid of de verenigingen alles organiseren, maar de rol van de ouders bij de mentaliteitsontwikkeling van een aankomend topsporter is van groot belang.” (Elsemiek Havenga, journalist/ex-topsporter)

Voor voorzitter Victor Deconinck was dit reden om te spreken van een aanbeveling op macro-sociaal niveau met een hoog groene zeep-gehalte. Erica Terpstra daarentegen haakte daar direct op in door te zeggen:

“Die mentaliteit is heel goed te beïnvloeden, maar daar moet je wel

bestuurlijke moed voor hebben. De rol van ouders op het tennisveld begint bij de allerkleinsten, waartegen ouders — in het bijzijn van sportbestuurders zeggen: 'Hup Marietje, sla d'r verrot'. Als je als sportbestuurder op dat moment de guts hebt om te zeggen: dit willen we niet in onze club, ben je daarmee in feite al begonnen met die 'macro-zaken' te veranderen, omdat je ze vertaalt naar het micro-niveau.' (Erica Terpstra, Ministerie van VWS)

Wat de praktijksfeer betreft concentreerde de discussie zich rond vier andere aspecten: de maatschappelijke risico's die topsporters lopen, de medische begeleiding van topsporters en de accommodatieproblematiek. Opvallend was dat er weinig aandacht uitging naar de **financiële vergoeding** voor topsporters. De meeste betrokkenen lijken van mening te zijn dat deze vergoeding reeds op een acceptabel niveau is gebracht en dat een hogere vergoeding niet de verantwoordelijkheid is van de overheid, maar afhankelijk is van een verdere commerciële uitbating van de eigen tak van sport. Niettemin werd ook duidelijk dat de maatschappelijke status van topsporters één van de grootste problemen is en dat deze status onder meer afhankelijk is van de inkomsten die uit de sport gehaald kunnen worden. Een volwaardige financiële vergoeding voor topsporters draagt bij aan hun algemene status. Veel meer dan een financiële vergoeding bepleitten de topsporters aandacht voor de maatschappelijke risico's van topsportbeoefening. Gepleit werd enerzijds voor **verbetering van het sociale vangnet** van topsporters en anderzijds voor **meer aandacht voor de maatschappelijke carrière van de topsportloopbaan**. Ten aanzien van beide pleidooien zijn al vele maatregelen genomen, maar duidelijk werd dat ze een punt van zorg blijven.

De **medische begeleiding** van topsporters werd niet vaak als gesprekspunt aan de orde gesteld, maar bij gelegenheid wel met grote nadruk. In het bijzonder degenen die hiermee het meest nadrukkelijk te maken hebben, de topsporters en hun coaches/begeleiders, schetsten een situatie waaraan nog veel verbeterd kan worden. De vergoeding die fysiotherapeuten, masseurs en artsen krijgen om zich een dag vrij te maken van hun praktijken (175,-), is ondermaats. Het gevolg hiervan is dat topsporters op de grens van hun fysieke kunnen balanceren, terwijl zij daarbij nauwelijks door masseurs, fysiotherapeuten of artsen worden begeleid. Vooral tijdens internationale toernooien is de medische begeleiding in veel takken van sport onvoldoende. Doordat de dagvergoeding zo laag is, komt het vooral aan op liefde voor de sport onder de begeleiders. Dat is een te smalle basis voor continue kwaliteit. NOC NSF en het Ministerie van VWS zouden gezamenlijk moeten

nagaan hoe hierin verbetering kan worden aangebracht.

De accommodatieproblematiek kwam tijdens de discussies wel uitgebreid aan bod. Uit de discussies hierover kunnen de volgende conclusies getrokken worden. Het algemene accommodatieniveau in Nederland is hoog, wellicht zelfs zeer hoog in vergelijking tot andere landen. Dit zou één van de krachtbronnen van ons topsportklimaat moeten zijn, ware het niet dat we deze kracht onvoldoende benutten. Wat de benutting betreft, spelen er twee problemen. In de eerste plaats is het **gebruik van beschikbare accommodaties** onvoldoende. Er is als het ware sprake van 'leegstand', waarvoor nodig een oplossing moet worden gevonden. Vermoedelijk komt het vooral aan op meer samenwerking tussen sportverenigingen. Over de vraag welke knelpunten momenteel die samenwerking verhinderen en welke maatregelen de oplossing van dit probleem kunnen bespoedigen, is nog te weinig kennis voorhanden. In de tweede plaats is **de verdeling van het gebruik van de accommodaties tussen breedtesporters en topsporters** problematisch. Topsporters worden vaak naar de marge verdreven, zodat zij de indruk krijgen dat er een accommodatietekort is. Hun belangen worden ondergeschikt gemaakt aan die van de breedtesporters door de kracht van het getal. Dit geldt zowel voor de sportverenigingen als voor de commercieel geëxploiteerde accommodaties. Zonder specifiek beleid zal dit niet veranderen.

Hiermee verbonden is het probleem van de kwaliteit van de accommodaties. De kwantiteit mag ruim voldoende zijn, bij diverse takken van sport speelt toch het probleem dat er geen accommodatie beschikbaar is die voldoet aan internationale topsportnormen. Dit **tekort aan volwaardige topsportaccommodaties** is één van de zwakke elementen in ons topsportklimaat (voor bepaalde takken van sport).

ORGANISATORISCHE SFEER

De behoefte aan accommodaties die voldoen aan internationale criteria stond ook in verband met een aantal klachten en wensen op organisatorisch gebied. Zijn dergelijke accommodaties aanwezig, dan wordt het mogelijk om vaker internationale evenementen in eigen land te organiseren. Blijkens de enquête zou daarmee tegemoet gekomen kunnen worden aan de grootste wens op organisatorisch vlak. Geen van de aspecten in de organisatorische sfeer kreeg namelijk meer geld toebedeeld dan **topsportevenementen in eigen land** (vooral dankzij bestuurders en bedrijfsleven). Tijdens de gesprekken bleek dat men van dergelijke evenementen diverse effecten verwacht: popularisering van de sport in kwestie, investeringen vanuit het

bedrijfsleven, stimulans tot accommodatieverbetering en *—last but not least* —vergroting van de kansen op toewijzing van **internationale bestuursfuncties** aan Nederlanders in sportorganisaties. De afzonderlijke sportbonden hebben ten aanzien van deze aanbeveling de eerste verantwoordelijkheid, maar ook het Ministerie van VWS kan een belangrijke voorwaardenscheppende rol spelen omdat er voor de organisatie van dergelijke evenementen (evenals voor een goede lobby om in bestuurlijke zin optimaal te profiteren van de rol als gastheer) niet zelden extra financiële middelen nodig zijn. Het bedrijfsleven draagt hierbij zeker ook verantwoordelijkheid. Internationale topsportevenementen zijn voor bedrijven marketing-instrumenten bij uitstek. Door als sponsors bij te dragen aan het binnenhalen en organiseren van dergelijke evenementen, combineren zij een stimulering van het Nederlandse topsportklimaat met Holland-promotion en het vergroten van de eigen marketing-mogelijkheden.

Naast het organiseren van topsportevenementen in eigen land, scoorde in de enquête ook de mogelijkheid tot **deelname aan internationale wedstrijden** hoog. Op de media na, behoorde dit aspect bij alle groepen tot de vijf meest gewenste maatregelen om het topsportklimaat te verbeteren.

Opvallend is verder dat de hoogste inzet voor aspecten uit de organisatorische sfeer in het algemeen afkomstig was van het bedrijfsleven. Dat gaf uitdrukking aan zijn wens tot verandering van de sportstructuur, om zodoende de topsport veel sterker dan momenteel gebeurt als product te verkopen. Boven de mogelijkheid tot deelname aan internationale wedstrijden en het organiseren van topsportevenementen in eigen land, waardeerden zij twee andere aspecten: i) planmatig gecentraliseerd beleid en ii) marketing van topsport. Op de slotbijeenkomst zei Jan-Albert Dop van Heineken hierover:

“Ik vind het toch heel opvallend dat wij als sponsors allemaal aanmerkelijk meer prioriteit toekennen aan verbeteringen in de organisatorische sfeer dan de andere groepen. Wij komen in de praktijk ook juist datgene tegen dat Huibregtsen net aanstipte: er moet eerst beter bestuurd worden om op bepaalde manieren met de sport om te kunnen gaan. Op dit moment betekent dat toch concentreren van bestuurlijke verantwoordelijkheid, natuurlijk vooropgesteld dat dat inhoudt: bij betere bestuurders.” (Jan-Albert Dop, Heineken)

Herman van Zwieten vulde hem in de slotbijeenkomst aan door te zeggen dat hij het beschamend vond dat er door de bestuurders in de enquête zo weinig

is ingezet op **márketing van topsport** .’

“Topsport is in deze dagen: televisie; en dat is marketing” (Herman van Zwieten, bestuurder NeVoBo, volleybal)

De céntralisatie van het beleid kwam, veelal in combinatie met de **professionalisering van het bestuur**, tijdens de ronde-tafel-gesprekken wel uitgebreid aan de orde. Topsporters gaven duidelijk uiting aan hun ongenoegen over het bestuursniveau. Doordat zij zich als topsporter vaak gedwarsboemd voelen door besturen die hun inziens te amateuristisch bezig zijn, zich te veel richten op de breedtesport en zich onvoldoende sterk maken voor een krachtig topsportbeleid, bepleitten vele topsporters een organisatorische verzelfstandiging van de topsport, bijvoorbeeld door middel van de oprichting van een aparte topsportliga. Andere vormen van **centralisatie van het topsportbeleid** werden eveneens naar voren gebracht, niet alleen door de topsporters maar ook tijdens de andere ronde-tafel-gesprekken. Naast de professionalisering van het bestuur kreeg dit onderwerp, waar het aankwam op organisatorische knelpunten, duidelijk de meeste aandacht. Ook andere onderwerpen kwamen –minder uitgebreid –aan bod, zoals de wens om de informatie aan atleten beter te stroomlijnen en om meer samen te werken tussen sporten. Een sterkere mate van centralisatie van het topsportbeleid kreeg veel steun, hoewel het vaak met enige voorzichtigheid werd gebracht.

POLITIEK-MAATSCHAPPELIJKE SFEER

In vergelijking met de slechts 28% van alle gelden die de politiek-maatschappelijke sfeer kreeg toebedeeld in de enqu tê, was het opmerkelijk hoeveel aandacht deze sfeer kreeg in de discussies. Deze aandacht concentreerde zich rond een aantal aspecten: de maatschappelijke onderwaardering van sport en topsport, en in het verlengde daarvan de plaats van sport in het onderwijs en de benadering van sport in de media.

Een pleidooi voor aandacht voor **sport en bewegen in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs** kwam ook naar voren uit de enqu tê. Sterker nog, afgaande op het toebedeelde geld werd dit het belangrijkste gevonden van alle 33 onderscheiden aspecten van het topsportklimaat. Voor velen, onder wie dagvoorzitter Victor Deconinck, kwam dit als een grote verrassing:

“Het leuke is dat de discussie helemaal is omgedraaid. Je komt binnen en verwacht dat er gesproken wordt over wat we ‘morgen’ voor

die topsporters kunnen doen en nu hoor je nadrukkelijk van alle kanten ‘we moeten met die jeugd beginnen, het liefst zo jong mogelijk en volgens een heel ander model dan we nu doen’” (Victor Deconinck, dagvoorzitter slotbijeenkomst)

Tijdens de ronde-tafel-gesprekken werd duidelijk dat er achter deze aanbeveling twee motieven schuilgaan: het stimuleren van een brede bewegingsontwikkeling ^{xiv} en het kennismaken met diverse takken van sport né het vergroten van de waardering voor de sport in het algemeen en de topsport in het bijzonder. Om deze doelen te bereiken, bepleitten diverse aanwezigen de **instelling van sport als examenvak**. Uit de gesprekken viel op te maken dat daarbij werd gedacht aan een toetsing van zowel praktijk als theorie, met ook aandacht voor bewegingstheoretische, medische (bijv. blessurepreventie), pedagogische (bijv. spelontwikkeling), psychologische (bijv. presteren en recreëren) en historisch-maatschappelijke (bijv. ontwikkeling positie topsporter) aspecten van sport. Staatssecretaris Erica Terpstra maakte duidelijk dat de kansen op effectuering van deze aanbeveling klein zijn, maar dat er wel andere mogelijkheden liggen. Om die te benutten dienen, zoals NOC ~~NSF~~-directeur Wim de Heer terecht opmerkte, wel de nodige muren weggehaald te worden die momenteel een **samenwerking tussen school en sportvereniging** in de weg staan. De staatssecretaris sloot zich daarbij aan:

“Als de sportorganisaties meer naar de scholen zouden toegaan — niet eens tijdens de uren, maar wel extra-curriculair, in buitenschoolse uren — dan kun je mensen warm krijgen voor de sport en ook voor de wedstrijdsport en uiteindelijk de topsport. Gebrek aan aandacht voor grondvormen van bewegen concentreert zich in de school; maar de sportorganisaties dienen veel meer hun sport naar de kinderen te brengen, bij de school en om de school.” (Erica Terpstra, Ministerie van VWS)

“Laten we proberen creatief te kijken of een combinatie kan worden gemaakt tussen ten eerste de roep om de lichamelijke opvoeding in het onderwijs te versterken, ten tweede de roep om multisportverenigingen tot stand te brengen en de jeugd daarmee kennis te laten maken en ten derde de mogelijkheden te benutten om

voor en na schooltijd iets te doen met de sport. Waarom maken de sportverenigingen op lokaal niveau niet met elkaar een deal door te zeggen: we gaan ons samen met een breed aanbod na schooltijd presenteren aan de schooljeugd. Daarbij moet natuurlijk ook ondersteuning zijn van de vakleerkrachten lichamelijke opvoeding op de scholen. Of dat mogelijk is, zal per gemeente verschillen, maar er kan net zo goed een vakleerkracht lichamelijke opvoeding ingehuurd worden als een vakleerkracht voor muziek of tekenen; de gemeentelijke politiek is hier bepalend. Vervolgens zal je moeten proberen wat meer van die uren aan sport te gaan besteden op de school zelf; iets waarop je als sportorganisaties na school heel actief zou moeten inspelen door daar een strategische kennismaking voor de jeugd met verschillende sporten aan te koppelen.” (Erica Terpstra, Ministerie van VWS)

De verantwoordelijkheid daarbij ligt vooral bij de lokale sportverenigingen, de lokale schoolbesturen en vakleerkrachten lichamelijke opvoeding en de gemeentelijke politici.

Over de noodzaak van het **aanpakken van de algemene maatschappelijke onderwaardering van sport**, bestond in de diverse gesprekken een grote mate van consensus: deze onderwaardering werd gezien als één van de belangrijkste knelpunten in ons topsportklimaat. Het onderkennen van dit probleem bleek gemakkelijker dan het oplossen ervan. Met welk beleid kun je zo'n algemene attitude veranderen? Het beantwoorden van die vraag werd nog extra bemoeilijkt doordat er weinig kennis voorhanden is over de oorzaken van deze onderwaardering van sport en topsport in ons land.

5b. Prioritering

Wat de prioritering van de beleidsaanbevelingen betreft, vatte Hein Verbruggen de discussie als volgt samen:

“Vier punten springen er bij alle groepen heel duidelijk uit: jeugdopleiding en jeugdbegeleiding, aandacht voor sport in het onderwijs, mogelijkheden tot deelname aan internationale wedstrijden en topsportevenementen in eigen land. Mij valt op dat dit

ook de meest concrete, de meest meetbare maatregelen zijn die in de enquête werden genoemd. Kennelijk is er toch een heel duidelijk signaal naar de staatssecretaris toe en naar iedere beleidsbeslissers: wij willen hele concrete maatregelen en we hebben er hier vier.” (Hein Verbruggen, bestuurder KNWU, wielrennen)

In een oordeel hoe daarbij bestuurlijk tewerk moet worden gegaan, voegde hij (alsook Jan-Albert Dop van Heineken) hieraan toe: de nadruk op een grotere concentratie van de bestuurlijke verantwoordelijkheid bij NOC NSF, sterkere besturen bij de afzonderlijke bonden, en een versterkte ondersteuning van het topsportbeleid door de centrale overheid. Terecht wees topsporter Astrid van der Knaap erop dat daarmee de kleine problemen, die voor de tegenwoordige topsporters van belang zijn, wat ondergesneeuwd dreigden te raken. Haar pleidooi kwam neer op een grotere prioritering voor aspecten uit de praktijkfeer:

*“NOC*NSF is met de atletencommissie hard bezig om de rechtspositie van de topsporter (bij belastingen, de dienstplicht, etcetera; er zijn zoveel factoren waarbij ook de overheid betrokken is) te versterken; die worden nu een beetje vergeten. We kijken nu vooral naar de jeugd; we moeten toch ook kijken naar de topsporter van nu.” (Astrid van der Knaap, topsporter, badminton)*

Daarin kreeg zij veel bijval:

“Zij haalt mij de woorden uit de mond. Op lange termijn gezien moet het heil gezocht worden bij de jeugd: sport op school, betere jeugdbegeleiding etcetera. Aan de andere kant kunnen er een aantal concrete dingen gedaan worden. Op korte termijn moeten alle praktische zorgen bij de topsporters weg te halen zijn.” (Hein Verbruggen, bestuurder KNWU, wielrennen)

*“In feite hebben we het over twee hele simpele zaken: de context van de individuele sporter die zich als mens wil ontwikkelen, en de maatschappelijke context waarin de sport een belangrijke functie heeft.” (Wouter Huibregtsen, voorzitter NOC*NSF)*

Resumerend leidde dit tot de volgende slotconclusies van de

staatssecretaris:

- De eerste prioriteit moet worden gelegd bij de jeugd, bij sport en bewegen in het onderwijs; beginnen bij de brede basis, om uiteindelijk te komen bij de topsport. Dat sluit aan op het Actieplan lichamelijke opvoeding en sport; een bijdrage aan de discussie, dat in april 1995 door NOC*NSF, KVLO, LC, NKS, NCSU en NCS aan de staatssecretarissen van Onderwijs en Sport is aangeboden. In concreto betekent dit dat beide staatssecretarissen met de sportorganisaties, de scholen en de vakleerkrachten moeten nagaan hoe kan worden bereikt dat de sport terugkomt op de scholen, binnen de mogelijkheden en financiële kaders die er zijn.
- Ook de rol van de ouders moet bij de aandacht voor de jeugd betrokken worden, evenals de rol van topsporters vanuit het rolmodel dat zij vervullen.
- Naast het faciliteren van de deelname aan internationale wedstrijden is er grote nadruk gelegd op het organiseren van topsportevenementen in eigen land. Net zoals we meehelpen aan het bezetten van internationale bestuursposities in de verschillende internationale organisaties, moeten we een strategisch plan ontwikkelen hoe we meer van die internationale topevenementen naar Nederland kunnen halen. Dat zal ook bevorderlijk zijn voor het positioneren van de sport in Nederland.
- Wat betreft de verbetering van het topsportklimaat in bestuurlijke zin: we moeten verder praten over de noodzaak van concentratie van de bestuurlijke verantwoordelijkheid. Die concentratie vraagt om sterke bestuurders, minstens op clubniveau, maar zeker op bondsniveau. Topsport is 'business' en dient ook als zodanig gerund te worden. Dat is een les waarvan we ons de consequenties nog niet goed realiseren, maar we moeten er wel over nadenken.
- Topsporters zijn inderdaad anders dan degenen tegen wie je zegt: 'doe maar gewoon dan doe je al gek genoeg'. Ze zijn inderdaad

uitzonderlijk en dat betekent dat we hen ook de bijbehorende maatschappelijke waardering en maatschappelijke positie moeten geven. Op dit vlak is er middels het Statuut en het Fonds voor de Topsporter al het één en ander gedaan. Als daar op- en aanmerkingen over zijn, dan moet dat vooral gemeld worden, want dan kan daarop mogelijk gezamenlijke actie worden ondernomen.

- *Maatschappelijke waardering moet ook in toenemende mate doorklinken in het betrekken van topsporters bij het beleid, bijvoorbeeld bij het presenteren van Hollandse produkten aan het buitenland. In toenemende mate kunnen we - daar waar het functioneel is - ook dit soort maatschappelijke waardering tot uitdrukking laten komen.*
- *Tenslotte zijn allerlei kleine initiatieven van belang die laten zien dat sport de sociale cohesie kan zijn van onze samenleving; de inspiratiebron waar we met elkaar niet alleen volop gebruik van moeten maken, maar die ook in een win-win-situatie van belang is voor de hele samenleving.*

6. Uitleiding

Aanbevelingen zijn er dus volop gedaan. Terugblikkend kan worden gesteld dat verscheidene van deze aanbevelingen nog verder uitgewerkt kunnen worden.

Zo is in de praktijksfeer een gezamenlijk actieplan gewenst ten aanzien van de maatschappelijke carrière na de topsportloopbaan. Een dergelijk plan zou moeten uitgaan van een gespreide verantwoordelijkheid, waarbij iedere groepering een bijdrage dient te leveren. Er zouden bijvoorbeeld nazorgtrajecten ontwikkeld kunnen worden, evenals additionele cursussen, stageplaatsen en arbeidsplaatsen. Eventueel is een specifiek op topsporters gericht werving- en selectiebureau te overwegen, alsook een headhunter die niet op jacht gaat naar geschikte personen voor bedrijven, maar zoekt naar bedrijven die zich willen verrijken met topsporters.

Wat de beschikbaarheid van accommodaties betreft, zou verder moeten worden gediscussieerd over de vraag of er in de huidige situatie wel sprake is van een redelijke balans tussen de behartiging van de belangen van de breedtesport en van de topsport. Als alleen wordt afgegaan op de discussie over de verbetering van het topsportklimaat kan worden gesteld dat meer interventie ten aanzien van de verdeling in het accommodatiegebruik ten gunste van de topsporter gewenst is. Maar het verdient aanbeveling om hierover een bredere discussie op te zetten, waarbij ook vertegenwoordigers van de breedtesport worden uitgenodigd, evenals deskundigen die een wat meer afstandelijke positie innemen ten aanzien van dit vraagstuk.

Het tekort aan volwaardige topsportaccommodaties is een volgend onderwerp waarover verder nagedacht dient te worden. Allereerst moet worden uitgezocht bij welke sporten dit probleem meer en minder speelt. Vervolgens zouden er algemene richtlijnen kunnen worden opgesteld, bijvoorbeeld ten aanzien van de vraag of iedere sport —binnen de grenzen van de natuurlijke mogelijkheden —niet een basisrecht moet worden toegekend op minimaal één topsportaccommodatie die voldoet aan internationale criteria. Daarbij dient ook de opmerking van Bob de Die (bestuurder KNKV, korfbal) meegenomen te worden, dat men voor de oplossing van dit probleem niet direct richting overheid moet kijken, maar eerst eens intensiever de mogelijkheden van sponsoring moet nagaan.

In de organisatorische sfeer zou de aanbeveling om de mogelijkheid te vergroten deel te nemen aan internationale wedstrijden moeten worden gedifferentieerd naar tak van sport. Bovendien zou moeten worden nagegaan hoe de deelname aan internationale wedstrijden gestimuleerd kan worden. Gaat het alleen om financiële middelen voor internationale toernooien of gaat het ook om vergroting van de organisatorische en maatschappelijke mogelijkheden, zoals de vrijstelling van school of werk? Deze belemmeringen zouden kort geïdentificeerd moeten worden, om vervolgens een actieplan op te stellen dat de deelname aan internationale wedstrijden waar nodig kan bevorderen. De afzonderlijke bonden, NOC NSF en het Ministerie van VWS zouden hierin gezamenlijk het initiatief kunnen nemen. Voor zover oplossingen gewenst zijn ten aanzien van school en werk moeten daarbij ook het bedrijfsleven en verschillende Ministeries (waaronder het Ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur en dat van Sociale Zaken) betrokken worden.

De geringe aandacht voor de marketing van de topsport is een ander onderwerp uit de organisatorische sfeer dat verdere uitwerking verdient. Tijdens de discussies werden er geen concrete aanbevelingen gedaan ten

aanzien van dit onderwerp. Niettemin was, zoals uit het voorafgaande is gebleken, de behoefte daaraan wel degelijk aanwezig; in het bijzonder bij het bedrijfsleven. Het is dan ook zinvol om over dit onderwerp nog eens een aparte discussiedag te organiseren.

Ten aanzien van een centralisatie van het topsportklimaat geldt hetzelfde. Het is bekend dat een dergelijke ontwikkeling in bestuurlijke kringen met argusogen wordt gevolgd; met name bij degenen die hierin een bedreiging zien voor de autonomie van hun afzonderlijke bondsbeleid en voor de belangen van de breedtesport. Niettemin zijn pleidooien voor centralisatie te zien als een min of meer logische ontwikkeling: door de voortgaande professionalisering en commercialisering krijgt de topsport steeds meer een eigen dynamiek. De mogelijkheden die hierdoor voor de topsport ontstaan, dreigen steeds vaker onbenut te blijven als de verbinding met de breedtesport blijft zoals deze twintig jaar geleden was. Daardoor groeit de druk tot organisatorische aanpassingen vanuit de topsport. Dit wordt nog versterkt doordat sommige andere landen wel een gecentraliseerd topsportbeleid gaan voeren, soms met succes, waardoor de concurrentiepositie dreigt te verslechteren. Gezien deze ontwikkelingen is een brede discussie over deze problematiek wenselijk. Hoe kan een structuur worden gecreëerd met een grotere autonomie voor de topsport zonder dat daarmee het kind met het badwater (te weten de breedtesport als voedingsbodem voor de topsport) wordt weggegooid?

In de politiek-maatschappelijke sfeer is de relatie tussen sport en school het belangrijkste thema. Dit betreft niet alleen pleidooien om de jeugd meer aan het bewegen en sporten te krijgen, maar ook om via het onderwijs wat te doen aan de maatschappelijke waardering van sport en topsport. De invoering van sport als examenvak mag op praktische problemen stuiten, het moet mogelijk zijn om binnen bestaande examenvakken als maatschappijleer en geschiedenis meer aandacht te schenken voor de maatschappelijke aspecten, functies en betekenis van sport. Om dit te bevorderen zou in samenwerking met het Ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur de opdracht gegeven kunnen worden om speciale lespakketten samen te stellen.

Ook de media werden centraal gezet in de discussies over de maatschappelijke (onder)waardering van topsport. Enerzijds werden zij genoemd als een oorzaak van de betrekkelijk negatieve maatschappelijke houding ten aanzien van topsport; anderzijds werden zij juist gezien als één van de voertuigen om deze maatschappelijke houding te veranderen. Ten aanzien van beide punten leek er sprake van een zekere overschatting en versimpeling van de rol van de media. Het is vrij eenvoudig aantoonbaar dat het negativisme ten opzichte van sport al van oude datum is en dat daarbij

andere groeperingen dan de media de boventoon hebben gevoerd. Bovendien zijn er in ons pluriforme medialandschap uiteenlopende standpunten vertegenwoordigd, die voor zowel positieve als negatieve invalshoeken op de sport zorgen. Gezien de waarde van de vrijheid en autonomie van de pers is het tenslotte de vraag in hoeverre directe invloed op de media gewenst is. Wat in elk geval wel uit de ronde-tafel-gesprekken duidelijk werd, is dat de haat-liefde verhouding tussen topsport en pers onderdeel vormt van het topsportklimaat in Nederland, waarbij beide partijen –de pers zowel als de topsporters, coaches, bestuurders en sponsors –een zekere verantwoordelijkheid jegens elkaar hebben. De geprikkeldheid waarmee de debatten over deze wederzijdse verantwoordelijkheid wordt gevoerd, geeft aan dat er aan dit vraagstuk van de wederzijdse verantwoordelijkheid nog onvoldoende aandacht is besteed.

Naast concrete aanbevelingen voor de verdere verbetering van het topsportklimaat werden ook diverse pleidooien gehouden voor het vergroten van onze kennis over het topsportklimaat. Dit betrof in de eerste plaats de vraag waar we nu eigenlijk staan. Hoe doen de Nederlandse topsporters het in internationaal perspectief? Een dergelijk, vrij eenvoudig uitvoerbaar onderzoek zou ook uitsluitsel kunnen geven over het veel gehoorde verwijt dat Nederlandse topsporters slechts de winnaars van de voorronde zijn en niet gekenmerkt worden door een winnaarsmentaliteit, al was het alleen maar om een eind te maken aan de kretologie rond dit onderwerp, "zoals verschillende bestuurders het uitdrukten. In een dergelijk onderzoek zou ook nagegaan moeten of er wat dit probleem betreft verschillen bestaan tussen takken van sport, tussen soorten sporten en tussen mannen en vrouwen. Dit onderzoeksvoorstel hangt samen met diverse andere onderzoeksvragen waarop wij nog geen of een onvoldoende antwoord hebben.

Wat nu maakt dat topsporters in sommige landen veel beter presteren dan in andere landen; waarom bijvoorbeeld Cuba of Hongarije op de Olympische Spelen beter scoren dan Nederland, terwijl Nederland meer inwoners telt? En waarom scoort Nederland weer beter dan bijvoorbeeld België of Argentini? Het is zonneklaar dat dergelijke informatie essentieel is voor beleidsvorming. Het beantwoorden van deze vraag en de hiermee verbonden vragen zou een groots opgezet internationaal-vergelijkend onderzoek vragen. Hoewel dat een nastrevenswaardig doel is, is op korte termijn een beperkter (deel)onderzoek wenselijker en haalbaarder. Dit kan bijvoorbeeld door de Nederlandse topsportresultaten te vergelijken met de topsportresultaten van een beperkt aantal andere landen, op grond van een gelimiteerde lijst van factoren.

Hoe komt het dat de ene sport in een bepaalde periode een opbloei in

prestaties doormaakt, terwijl het prestatieniveau van de andere sport juist daalt? De betrokkenen hebben hier tal van ideeën over. De sportwereld zou er goed aan doen om alle ideeën die de betrokkenen in de diverse takken van sport hebben opgedaan over de oorzaken van een opbloei of neergang van prestaties in hun tak van sport te systematiseren en te bundelen.

Hoe is het topsportklimaat per tak van sport? In de huidige discussie spreken we over het topsportklimaat in het algemeen. Om vooruitgang in deze discussie te boeken, zou het goed zijn om de kansen en bedreigingen niet alleen voor de sport in het algemeen, maar ook voor de afzonderlijke takken van sport in kaart te brengen. Welke aspecten van het topsportklimaat zijn voor welke takken van sport problematisch of juist onproblematisch? Welke takken van sport verkeren in vergelijkbare posities? Hoe is dat te verklaren? Hoe kan in het beleid gericht op verbetering van het topsportklimaat met deze differentiaties rekening worden gehouden?

Het topsportklimaat dient niet alleen nu, maar continu te worden bewaakt en (waar nodig) verbeterd. Daarvoor is het nodig om bij voortdurend in een vroeg stadium nieuwe mogelijke problemen te registreren. Dit zou bijvoorbeeld kunnen gebeuren door een aantal geselecteerde topsporters, trainers, bestuurders, journalisten en sponsors te vragen een soort dagboek bij te houden of hen met enige regelmaat te enquêteren. Deze dagboekmethode of enquête zou ons inzicht sterk vergroten in de kleine en grote zaken waarin zich in het dagelijks leven de problematiek van het topsportklimaat manifesteert.

Een tweede onderwerp waarover meer kennis gewenst bleek, is de oorzaak en aanpak van de maatschappelijke onderwaardering van sport en topsport. Zolang we niet weten waar die onderwaardering vandaan komt, door welke groepen deze gevoelens in het verleden zijn opgewekt en verwoord, en onder welke groepen deze onderwaardering tegenwoordig het sterkste leeft, blijft het onduidelijk op wie dit beleid gericht moet zijn en met welke bezwaren en motieven men daarbij te maken heeft. Meer kennis van zaken over de oorzaak van de maatschappelijke onderwaardering van sport zou een onderzoek vergemakkelijken naar de vraag hoe de maatschappelijke waardering voor sport kan worden verhoogd.

Ten derde is onderzoek gewenst naar de leefsituatie van topsporters. Een van de klachten van topsporters is dat de meeste mensen niet goed weten hoe een topsporter leeft en werkt voor zijn sport. Daardoor ontbreekt het nogal eens aan begrip en zorgzaamheid. Dit zou verholpen kunnen worden door meer

over het leven van topsporters te publiceren, zowel in journalistieke als in wetenschappelijke zin. Daarin zou de vraag centraal moeten staan: wat houdt topsport in als vak? Welke vaardigheden en expertise zou een topsporter idealiter moeten bezitten? Wat kan er worden gedaan om deze vaardigheden en expertise aan aanstormende topsporters bij te brengen (o.m. mediatraining, kennis van de sportstructuur, toegang tot sportmedische voorzieningen, bedrijfscursussen, etc.)?

Een vierde onderzoek betreft de hoogst geprioriteerde aanbeveling: de jeugdopleiding en jeugdbegeleiding. Vanwege het accent op de jeugd, is het zinvol de onderzoeksactiviteiten ten aanzien van talentontwikkeling te versterken.

Een vijfde terrein waarop meer onderzoek kan bijdragen aan een verbetering van het topsportklimaat in Nederland is het accommodatiegebruik. Tijdens de discussies kwam regelmatig naar voren dat de topsporters kampen met een accommodatieprobleem, maar dat tegelijkertijd het accommodatieniveau in Nederland juist zeer hoog is. Die paradox heeft twee oorzaken. In de eerste plaats worden sportaccommodaties onderbenut. Over de vraag welke knelpunten momenteel deze onderbenutting veroorzaken en welke maatregelen dit probleem kunnen oplossen, is nog te weinig kennis voorhanden. In de tweede plaats is de verdeling van het accommodatiegebruik over enerzijds de breedtesport en anderzijds de topsport problematisch. Hoe is die verdeling per tak van sport en is er bij deze takken van sport sprake van een redelijke balans tussen de breedtesport en de topsport?

Kortom, er blijkt nog veel werk aan de winkel, maar die constatering viel te beluisteren in een sfeer vol enthousiasme. Het was Elsemieke Havenga die hieraan het meest pregnant uitdrukking gaf, door te stellen dat het een groot compliment aan Huibregtsen c.s. is dat NOC ~~NSF~~ door iedereen wordt genoemd als organisatie die op bepaalde momenten moet ingrijpen. Een aantal jaren geleden was dat beeld bepaald anders. Ook mogen we ons, zo stelde Elsemieke Havenga, gelukkig prijzen met deze staatssecretaris: "Er zit wel een enorme vaart in!"

Noten

-
- i. Vrij Nederland 24-12-1994, NRC Handelsblad 2-1-1995, Het Parool 5-1-1995.
 - ii. Het Parool 15-10-1994.
 - iii. De Volkskrant 31-10-1994.
 - iv. De Telegraaf 31-10-1994.
 - v. De Volkskrant 30-11-1994.
 - vi. *Andr Bolhuis in Trouw*, 30-11-1994.
 - vii. H.T. van Staveren, *Statuut voor de topsporter*, Rijswijk/Amsterdam: Ministerie van WVC/Vrije Universiteit, 1993, p.5.
 - viii. Alle citaten in deze evaluatie waarbij een verwijzing ontbreekt, zoals het vóórdeze noot gegeven citaat, zijn afkomstig van de bandopnames van de ronde-tafel-gesprekken en de plenaire slotbijeenkomst.
 - ix. Trouw 26-2-1994.
 - x. Vrij Nederland, 24-12-1994.
 - xi. Het Parool, 16-1-1995.
 - xii. NRC Handelsblad 31-12-1994.
 - xiii. Vrij Nederland, 24-12-1994.
 - xiv. Zie voor een mogelijke uitwerking van deze aanbeveling Jacques van Rossum, *Bewegingsonderwijs en topsportklimaat*, 'in: *Lichamelijke opvoeding*, nr. 17, 1995, pp. 756-758.